

BALİ XAN — ROHAT

**BEREVOKA
HELBESTVANÊN
KURD**

K.L. 60

Institut kurde de Paris

K. L. 60.(2)

Institut kurde de Paris

00 13

Institut kurde de Paris

Bali Xan — Rohat

BEREVOKA
HELBESTVANÊN KURD

INSTITUT KURDE DE PARIS

BIBLIOTHÈQUE

Weşanên KOMKAR

Weşanên KOMKAR
No: 12
Çapa ewlin : Hızêran 1982

Institut kurde de Paris

KOMKAR
Federasyona Komelên Karkerên Kurdistan
lî Elmanya Federal
Savigny Str. 75, 6000 Frankfurt/M BRD
Tel.: 0611 / 74 67 47

PÊ Ş G O T I N

Gelê me iro wek pêlên behran şuna xwe da dileqe, dilive û tê-dîçe. Ev serhildana gelê me bo azadiyê, iro li herçar beşên (perçe) Kurdistanê bî lez pêşta dîçe.

Jî ber lêdan, kuştin û zordestiyên sedsalan gelê me iro zef tîşt femkiriye. Ev jan-êş, derd-kul û birinên mezin iro tîştêki mezin hini vi gelê dîl bî keser û dîl bî kovan kiriye; hetani mîrov tem-şirîna-ya azadiyê dernexe, ew niv-mîrove û per-baskê wi hatiye şkandinê û wek teyreki atmece li ser erdê sar xwe dibe-tine.

Zef car , hetani niha bî destê hêzên kolonyalist û feodal, jî ber zordestiyên dijmin dîl-hînavê jîn, zarok û mîrovên Kurdistanê şewitiye, peritîye û pirtî-pirtî bûye. Gelek car zarokên xîlfîn û tîfal dî nav derguş û hêlekana da hatine kuştinê. Zef caran jî dayikên Kurd bî klamên şinê va zarokên xwe xîstine xewê. Jî aliyê dîn êl-eşîrên Kurd pevçûne, hevnekirine û pêşkari hev bûne û lingê xwe kirine soleke teng. Paşê ev yek kêri dijmin hat , bî dek-dolab, bî fend-fêlan dî nav demeke dirêj da Kurd bî hev dane kuştin. Jî piçûka hetani mezina li Kurdistanê vîrda-wêda, kê-m-hîndîk herkes iro baş dîzane, ku xêra axa, şêx , mir, xan û began jî gelê Kurd ra êdi nemaye. Zef caran ev hêzên noker û xayin bûne berbûyên hemû bûkên biyani.

Ev hêsrên çavan, dilopên xwinê û xuydana keda helal iro bûye çavkaniya baweriya Kurdistanêke azad, demokratik û sosyalist.

Iro xwebakırın û tırsfirandına dijmin êdi kar nake. Devê bavê tu kesi neketiye iro gelê me jî ortê rake û bındest bike. Ev yeka êdi bûye berfa, par-pêrar. Têgihuştın, hışyari, baweri û serwestiya gelê me hêzên kolonyalist har, ker, gêj û din dıke. Bo vê yekê dijmin iro gef-gurên xwe zêtir dıke, dıqije, dıqire û dıke bager.

Jî ber vê harbûna hêzên kolonyalist lı herçar perçên Kurdistanê gelê Kurd bî hemû hebûna xwe va radiweste, berxwe dıde û şer dıke. Dı nav vi şeri da xebat û karên sinet û çandi ciki giring û fire dıgrın. Dijmin iro lı ser zman, çand, zargotin (folklor) û smeta me da zordestike şovenist û nijadperest pêkaniye. Disa jî dı nav van merc û şertên dijwar û teng da gelê me vık-vala nemaye. Gelê me gelek tışt ber xwe derxıstiye, efrandiye û ev yekana dı nav sinet û çanda xwe da nıtrandiye. Bılındbûna şer û tekoşına gelê me, sinet û çanda me neqışandiye û xemılandiye. Dı vi wari da gelek sinetkar, nıviskar, zane û mırovên jêhati gihiştine. Ew bûne sertaca sinet û çanda gelê me. Welat, jo bo wan rasti bûye derdê dılan, baxçê gulan û kılên çavan. Xalıçe, emeni, kulav û berên rengin, gore, lepık, kulık û kofiyên tenık û narin, klam-stran û lawıkên bedew, listık, reqas û govendên delal iro jındariya hebûna sinet û çandê dı nav gel da nişani me dıde. Şeng-şepaliya sinet û çanda me zûda guhdari û bala cihanê kışandiye ser xwe.

Iro lı serê deşt, zozan, ber û lı serê çiyayên Kurdistanê şerek dajo. Ev şerê mırın û jiyin, hebûn û tunebûna gelê Kurd û ev şerê azadiya Kurdistanê roj bı roj pêl dıde û geş dıbe. Dı berbangeke sıbê da jı bo belavkırına şeverêş û ezmanên tari, pêşmergeyên mêrxas bı mırınê va şer dıkın. Wan dı nav dengê top-tıfıngan û dı nav agir-alafê da berê xwe dane dijmin û agir lı ber çavên wan dıpeke. Ev agir û çırûskên sor, hatına rojên serketinê û dılşahiye nişani me dıdın, ev roj ne dırın.

ÇEND GOTIN LE SER VÊ BEREVOKÊ

Dema ku me dest bî nivisandina vê berevokê kir, gelek tengasi û dijwari derketine pêşiya me. Hettani niha li ser edebiyata Kurdi efrandinêke usa fire û sistematîk nehatiye nivisandin. Pirtuk û efrandinên çapkiri ji, gelek kêmasiyên wan hene, mîrî û bûyina gelek gelek helbestvan û nivîskarên Kurd iro baş nayê zanin, navê efrandinên wan, pûrsa efrandinan, ev efrandin li kiderê, çu wextî û bî destê kê hatine weşandin, em vê yekê bî fireti tu pirtukekê da nabinin. Bo vê ji amadekirina berevokê helbestvanên Kurd tîşteki hêsa û rehet nine. Ji bo vê yekê ji di vê berevokê da ji bivê-nevê kêmasi hene.

Hettani niha li ser edebiyata Kurdi bî zmanê Rusî, Erebi, Farisî, Kurdi û bî gelek zmanên roavayê virda-wêda, kêmhindîk çend nivîsar hatine çapkîrî. Cara pêşîn li Kurdîstana Iraqê ser edebiyata Kurdi çend efrandinên hêja û granbîha hatine weşandin. (1) Lê di nav van salên nêzik da li Sovyetîstanê ser edebiyata Kurdi hine xebatên kêrhatî û kardar hatine çapkîrî, ji wana yek di sala 1967'an da li Moskovayê ji aliyê edebiyatzan Maruf Xeznedar da hatiye çapkîrî, navê pirtukê "Diroka edebiyata Kurdi ya nûjen (modern)" (2). Kêmasiya vê pirtukê ewe ku tenê dewranêke edebiyata Kurdi di pirtukê da ci grîtiye, usa ji helbestvanên Kurdên Sovyetîstanê pirtukê da ci hilnedane.

Bî pîrani diroka edebiyata Kurdi ya kevî û klastîk iro ewqasî zelal nine.

-
- 1— a) Berevoka Nivîskar û Helbestvanên Kurd, - 1921, İstanbul.
  - b) Helbest û Literatura Kurdi, 1941 - Baxdat, Refîk Hilmi.
  - c) Diroka Edebiyata Kurd, 1952 - Baxdat, Alatin Sacadi.

- 2— Oçerk İstoriya Sovremenoy Kurdskey Litteratur, Maruf Xeznedar - 1967 - Moskova (Bî zmanê Rusî).

Gelek pîrsên vê dewranê hela hê derneketîne ronahiyê, wek xudanê destana "Zembîfroş" Melayê Batê û efrandinên wi iro baş nayê zanin.

* * *

Bı rasti edebiyata Kurdi ser him û bingehên zargotîna (folklor) Kurdi pêştaçûye. Ev gulvedana zargotîna Kurdi paşê jî zmanê devkî bı destê nivîskarên Kurd derbazî zmanê nivîskî bûye. Bı vî tehîrî ev efrandin jî undabûnê hatîne xilaskirinê û hatîne gihiştîne van rojên îroyîn. Em nîkarîna zargotîna Kurdi û edebiyata Kurdi jî hev bîdîna qetandin (qutkîrîn). Kîlam-stran, çîrok, serhatî, beyt, qewl, metelok, têderxistinok û gelek gîlî-gotînên dîn va zargotîna Kurdi bûyê çavkaniya edebiyata Kurdi. Dî dawiyê da dî nav nexş-nigarên zargotîna Kurdi da ev edebiyat dewlemend bûye û xemîliye.

* * *

Dî sedsaliya 17'an da Kurdistan, dî nav Împaratoriya Osman û Faris da hate parevekirin. Erd-axa Kurdistanê û hemû hebûnên wê dîkevîna ber lepên hêzên kolonyalist. Dî vê dewranê da pîrsa azadiya Kurdistanê dibe pîrseke sereke. Helbestvan û nivîskarên Kurd vîr şunda pîrsa welathîzîyê dî efrandinên xwe da baş dînitîrîn. Cara pêşîn Ahmedê Xanê dî edebiyata Kurdi da rêçeke nû vekîr. Ahmedê Xanê û peyketyên wi vîr şunda destpêdîkîna helbestên xwe ser welathîzîyê dînvîsîn. Bı vî tehîrî lî pêşîya edebiyata Kurdi derge û bergehên fire vedîbîn. Pîrsên civakî û politik roj bı roj dîbîne nexş-nigarên edebiyata Kurdi. Hukmê hebandîna û baweriyên ruhanî dî nav edebiyata Kurdi da tê şkindîne. Êdî dî edebiyata Kurdi da rêçeke nû tê vekîrîne.

Dî sedsaliya 17'an da lî Kurdistanê İranê lî hela Erdelanê dî warê gulvedana edebiyata Kurdi da pêştaçûyîneke mezîna hat xuyanê. Zaravê goranî dî vê demê da gavne pêş davêje, bı vî zaravî va helbestvanên Kurd gelek helbestan dînvîsîn, wek Şeyx Ahmed Taxî...

Dî destpêka sedsaliya 19'an da lî Kurdistanê İranê û Iraqê zaravê Soranî dibe zaravêkî edebî û zef pêşta dîçe. Cara pêşîn ev edebiyata hîne pîrsên ruhanîyê (olî) û bı pîranî pîrsên civakî va despêdîke pêştadîçe. Dî vê demê da gelek helbestvanên Kurd dîghêjîn, wek Nalî (1797 - 1855), Kurdi (1809-1849) û Selîm (1800-?). Paşê Şeyx Pertev Haqarî tevî van dibe. Dî dawîya sedsaliya 19'an da Şeyx Rîza Talabânî (1835 - 1909) lî hemberî Roma Reş dengê xwe bilîndîke. Disa dî nav van salan da Ahmet Muxtar Beg (1897 - 1935) û Abdul Vahîd Nurî (1903 - 1944) helbestên azadiyê, rîzgariyê û tekoşînê dînvîsîn. Paşî vê yekê nexş - nîgar û reng - awazên nû dîkevîne nav edebiyata Kurdi. Hemû ev helbestvan û efrandinên wan dî vê berevokê da ci negrîna.

* * *

Paşî Şoreşa Oktobêrê dî sala 1917'an da lî Sovyetîstanê edebiyata Kurdi bı lez pêşta dîçe, dî nav demeke kurt da gelek helbestvan û nivîskarên Kurd dîghêjîn. Ev edebiyata dî sazumanêke sosyalîst da xulîqî. Gelek pîrsên nû dî nav vê edebiyatê da ci grîna, Şoreşa Oktobêrê, meznaya Lenin, Şerê hundur, bratiya gelên Sovyêt, Şerê Dîneyî Duwemîn, enternasyonalîzma proleterya-

yê, aşti-edlaya cihanê û gelek pîrsên dîn... Paşê dî nav Kurdên Sovyêtistanê da helbestvanên navdar, jêhati û bijarte gihîştin. Bî pîrani jî van helbestvanên nûgihîştî dî vê berevokê da ci negirtin, wek Tahirê Biro, Ezizê Îsko, Ferikê Usif, Çerkezê Reş, Bariya Bala, Tornê Bedir, Heciye Cîndi, Cerdoyê Esed, Egîtê Şemsi, Ahmedê Mirazi, Etarê Şero, Miroyê Esed û gelekên dîn...

* * *

Nivîskarên Kurd hertim bî şîreki helal û bî dileki qenc xwe pêşkêşî azadiya welatê xwe kirine. Wan dî nav çar diwaran da rûniştine helbestên xwe nivîsine û wan rûyê rehetiyê neditiye. Lê wan hertim hêvi, baweri û beşereke xweş va helbestên xwe nivîsine. Dî jiyina xwe da ew jî dîlariyê û bîntengiyê hertim dûrketine. Wan hertim şemala rojên azad dî nav helbestên xwe da baş nîrandine. Vê yekê rûmet û serbîlîndiya edebiyata Kurdi roj bî roj zêtir kirîye. Edebiya Kurdi dî zûda, dî nav edebiyata cihanê da ciyê xwe girtiye û bûye keriki (pareke) edebiyata Cihanê, Nivîskarên Kurd tu wext xwe nespartine qoxanên mir, şeyx, axa û began, wan hertim jî bo parastina mafên rençber, gundi û karkeran dengê xwe bilindkirine. Bo vê yekê jî navên wan dî dîl û mêjuyî gelê me da ciki germtir ditiye. Ew bûne hebûna gelê me. Wan du xwe ra jî me ra efrandinên nemrî hiştine.

Leme-leme çem û robaran, mij û dumana serê çîyan, dengê top û tîfîngan, nalina jin û zarokan bî kurti derd-kulên Kurdistanê iro jî bo edebiyata Kurdi bûye çavkanike xurt. Xet û rêzên helbestvanên Kurd hertim bî dilopên xwinê û hêsrên çavan va hatine avdanê. Bedewî, jîndarî û şeng-şepaliya edebiyata Kurdi bo vê yekê hertim hatiye parastinê. Zordestiyên dijmin bo vê yekê kar nekiriye. Wext derbasbûye û Azadiya Kurdistanê ser her dileki helbestvanên Kurd bûye kevîr sekiniye. Bo vê yekê nivîskar û helbestvanên Kurd bî dileki na, hezar dilî jî bo xweşbextiya welatê xwe şev-ro cedandine û serê xwe eşandine.

Hine helbestvanên Kurd wusan dî nav gel da hatine hezkirin, dî dawiyê da efrandinên wan ketine devê dengbêjan û jî wan helbestan gelek jî bûne kîlam-stran. Dema ku em çavkaniya gelek kîlam-stranan dîkolînin weki em dibînin ku ew cara pêşîn bî helbesti hatine nivîsandin.

Dî warê pêştaçûyina edebiyata Kurdi da rojname û kovarên Kurdi jî roleke mezin listine. Lî ser rûpelên van weşanan da car-carna efrandinên bedewiyê bî zaravê Kurmancî û Soranî ci girtine. Jî wana hîneka jî deriyên xwe bî temami jî edebiyata Kurdi ra vekirine Riya Teze (1930 Erivan), Hewar (1932 Şam), Gelavêj (1939 Baxdat), Dengê Geti Teze (1943 Süleymaniye)... Ser edebiyata Kurdi dî nav rûpelên van rojname û kovaran da em rasti zef tiştne giranbiha û hêja tîn. Gelek helbestvanên Kurd pîr caran dora van weşanan civiyane û gelek helbestên wan dî nav van weşanan da hatine çapkîrin, mesele dî kovara "Hawar" da em rasti navên hînek helbestvanên Kurd tîn, wek Mîstefa Ehmet Botî, Hîşyar, Seydayê Gerok... Lê sed heyf, mîxabîn destê me da ser jiyina wan iro kêmtir tişt hene. Dema ku em bala xwe didin vê yekê, em dibînin ku edebiyata Kurdi jî despêkê da hettani niha iro baş nayê zanin. Lê em bawer dikin ku ser edebiyata Kurdi rojekê jî rojan xebateke fire wê bê

nivîsandînê.

Paşî Şerê Cihanêyi Duwemin jî ber bîlîndbûna şer û tekoşîna gelê Kurd hejmara helbestvanên Kurd zef zêde bû. Dî navbera edebiyata Kurdî û jiyîna politik da pevgrêdanên xurt hatin pêkanin. Paşê pêra-pêra naverokeke pêş-verû, demoqrata û sosyalîsta dî nav edebiyata Kurdî da ci girt. Îro dema ku em li pêştaçûyîna edebiyata Kurdî mêze dikin weki em dibînin ku edebiyata Kurdî li ser van himan gulvedîde, ber û fekiyan dîde. Ev yeka bo edebiyata Kurdî bî rasti rêhildaneke mezîne. Îro jî helbestvanên Kurd bî bawerîke mezîn va jî bo rojên azad gavîne fire, xurt û gavîne pê t davêjin.

Berevokê da gelek helbestên bî zaravê Kurmancî (bakur) û bî zaravê Soranî (başur) ci girtîne. Helbestên ku bî zaravê Soranî va hatîne nivîsandîn, me dî bî wan da "Bî zaravê Soranî" şorek nivîsiye, jî ber ku xwendevanên me nekevîn tu tengasîkê.

Institut kurde de Paris

ABDULA PÊŞEW

Abdula Pêşew dî sala 1947'an da li hêla bajarê Erbilê dî gundê Bêrokê da hate dinê. Wi du saliya xwe da bavê xwe undakir. Hemû karên malê kete ser milê diya wi.

Abdula Pêşew cara pêşin dî 14. saliya xwe da dest bi nivisandina helbestan kir. Dî nav wan salan da gelek helbestên wi dî gelek rojneme û kovaran da hatin çapkirin. Abdula Pêşew helbestên xwe bi zaravê Sorani va dinivise. Gelek helbestên wi ji bi zmanê Erebi va hatine weşandin.

Hettani iro 3 diwanê Abdula Pêşew derketine. Cara pêşin dî sala 1976'an da bi navê "BRÎN" diwana wi ya ewlin hat çapkirin. Paşi vê diwanê dî sala 1978'an da, bi navê "Kumîni Şikasti" pirtûkeke din ji aliyê Abdula Pêşew da hat nivisandin. Nivîskar û edebiyatzan Maruf Xaznedar ji bo vê pirtûkê pêşgotineke hêja nivisiye. Maruf Xeznedar dî warê Kurdzaniyê da meriveki zane û navdar e.

Abdula Pêşew ji sala 1973'an da hettani niha li Yekitiya Sovyetan dîmine. Ew usa ji endamê Yekitiya Nivîskarên Kurd e. Abdula Pêşew niha helbestên Puşkin, Lermantof, Feda, Yasinin û Maksim Gorki verdigerine zmanê Kurdi.

MINALINO !

Wey bêwelatno! Jin talno!
Dî xewnêda ez rêwibûm,
Dîçûm cem "Yosant".

Ku derbazi hundur bûm.
Mın reş ditın, xwedan albûn.
Mın sıpi ditın, xwedan albûn.
Kırın qêri: "Êy bêwelat bîderkeve,
Êy bêala bîderkeve."
Mın kê dit xwedan albûn
Mın got:

Nekın qêri,
Ezê bîderkevım.
Vê çêrokê bo mınalan,
Ez dîbêjim.

Mınalno!

Wey bîrçino! Jin talmo!

Lı ser singê neftê, Baba gur - gur

Lı nêzikê tavgê zêri ji agir

Mın tirbeke bîçûk dit.

Lı ser nıvisibû:

"A lı vêderê
Zarokeki çavreşi Kurd
Jı nazanra mır."

Mınalno!

Dergistiya mın qumriyekê ji Diyarbekirê,
Hez dikê lı çıyan, lı qub-qub kewan, lı rengi berfê.

Jı bo xwestinê mın pır çıyan dan paş xwe.

Rojmêrên xwe pelik-pelik mır çırandın.

Paseporta mın hêvi û xende bû.

Kıldan û torê henê bû.

Ku mın lı deri sipor xıst.

Lı cıyati maçkırınê, maçê dergistiyê,

Belxemek zer û penek cizmên reş

Lı eyini mın ketın.

(Bı zaravê Sorani)

AHMED ARIF

Ahmed Arif li Kurdîstana Tirkîyê li bajarê Diyarbekirê hate dinê. Ew bo xwendina bîlind çû li paytextê Tirkîyê, kete zanîngeha bî navê "Zman, Dîrok, Coxrafya". Wî li wir di beşa (para) filozofiyê da xwendina xwe pêşta bir.

Li Kurdîstana Tirkîyê hêzên zordest û kolonyalist tu car hebûna gelê Kurd hilnedane ser zarê xwe. Gelê me li Kurdîstana Tirkîyê êş, bîrin, kul û keserên sedsale ditiye. Gelek welathizên Kurd bî dileki qeşç û bî şîreki helal bo azadiya welatê xwe canê xwe dane. Bî vi tehri welathizî dî dilê gelê Kurdîstanê da bûye bawerike mezin. Gelek welathiz, nivîskar û ronakbir bî vê baweriyê va gihîştine û bî vê baweriyê va hemberî hezên çavsor şer kirine. Ji wana yek jî Ahmed Arif e. Ew car-carna jî aliyê hêzên kevneperest da hatiye girtinê. Ahmed Arif li Kurdîstanê û li Tirkîyê zef baş hatiye naskirinê. Wî bî navê "Mîr jî hesreta te qeyd-zincirê xwe kewn kirin" pirtukek nivîsi. Ev pirtuk di nav gelek salan da hettani niha ser hev 20 caran hatiye çapkirinê. Di warê frotinê da vê pirtukê li Tirkîyê rekor şkandîye.

Raman, bir û baweriyên helbestên Ahmed Arif bî pîrani Kurdîstan e. Gundî, rençber, jin û zarokên Kurd bûne çevkaniya helbestên wî. Ahmed Arif di nav helbestên xwe da hertîm hêviya rojên azadiyê û benda rojên delal maye. Bo vê jî dema ku mirov helbestên Ahmed Arif dixune bina merivan fire dibe û kela dilê merivan bîlind dibe.

SI Û SÊ GÛLE

1.

Ev çiya çiyayê Mengerê
Gava şefaqê lêxist lı Vanê
Ev çiya biçûkê Nemrûdê
Gava şevaqê lêxist hember Nemrûdê
Aliyek mın berf dıgre hember Qefqasan
Aliyek mın seccade, mülkê Ecem e
Lı seri da guşiyên cemedê
Lı ser avan kevokên revok
Keriyê xezalan
Û refê kewan ...

Mêrxasi nayêinkarê
Dı şerê yek û yek da qet neketın bın
Jı hezar salan vır da zılamên vır
De em çı bêjın lo!
Refê qulinga nin e ev
Nin e lı ezman koma stêran
Dılê bı si û sê gule
Si û sê kaniyên xwin
Naçe
Gol bûye lı vi çiyayê ...

2.

Jı bın palê kewroşkek rabû
Pışt belek
Zık çil - sıpi
Kewroşkek çiyê
Xerib û du canı,
Dı dıl dest da, ûsa reben
Mırova poşmam dıke bı xwedê
Demek ker, xalı bû her der
Şevaçek tıp û tazi û çıksayı bû

Nihêrt jî si û sisêyan yek
Bî zîkek bîrçi û wala
Rih û por bûye bostek
Dî pêsirê da sîpiyek,
Nihêrt bî mulên girti,
Mêrxaseki kezewpola,
Carek lî kewroşkê,
Carek jî para.

Ket bira wi filinta delal,
Ku xeyidi bû dî bin balifa wi,
Ket bira wi,
Canûya ku anibû jî teştâ Heran
Eni bî moriyên şin
Û beş,
Sê sîm spi
Beza û tolaz û reqsok,
Mehinek qemer û seklawî
Çîlo firibûn lî ber Xozatê!

Niha wîlo bêçare û dest girêdayî
Û lî pişt wi lûleka sar
Ger nebûwana,
Dîkaribû xwe bavêje bîlindahiya,
Ev çîya jî wi ra yar in, qedrê wi zanin
Destên wi, bî destani xwedê, wi rûreş nakin,
Ew destên hoste ku
Lêdixê dî yek carê da
Xweliya cîxarên vêketî
Û zmanê marê gewr
Ku dî bin tavê da mina çikeki dubend e ...

Ev çavan tucaran ne hatin xapandin
Ev çavên ku gelek berê dibinin
Qiyameta geliyên ku lî benda çixan

Kaşên bı berf û nermok
Û bêbextiya şaxuran ...
Bêçare
Ew dê bîhata lêdan
Ferman pêwîst bû,
Êdi bila marzerîkê kor bixwîn çavên wi
Û dilê wi teyrê beretan ...

3.

Ez hatîma lêdan
Lı geliki xali, lı çıyan
Dem-dema nımêja sıbê
Ketîbûm
Nav xwinê da dırêj bûbûm ...
Ez hatîme lêdan
Xeyala mın jı şevan taritır
Kes napırse halê mın
Can jı mın dıgrın bê ecel
Nin e lı tu kîtêban
Şifre şandiye paşeki
Hatîme lêdan bê mehkeme, bê pırs

Kirova, rewşa mın ûsa bınıvise
Dıbe riwayet bêjın
Ev memikê gul nin e
Dı devê mın da kerî kerî
Lê guleyê waşa ne ...

4.

Fermanê kuştinê anin cih,
Mijê çiya yê hêşin
Û bayê sıbê, hınık û sıvık
Nav xwinê da hiştın.
Û pera lı wır tıfing spartın
Lı bın çengê me hûr hûr nihêrtın

Û lê geriyan,
Pıŝta mın a sor, malê Kırmanŝahê,
Tızbi û qu tiya zivin
Gırtın û çûn
Hemû ji diyari bûn jı Ecemistanê ...

Em kirivın, mırovên hev ın û pınçarê çiyaki ne
Bı gund û mezrên hember ra
Em xınamiyê hev ın, jı sedsalan vır da,
Ciranê hevdu ne
Miriŝkên me tevlihev dıbin
Ne jı nezaniyê
Lê jı xızaniyê

Jı pasaportê dılsar bûne
Ew e curmê sebaba kuŝtına me,
Jı bo wê navê me êŝqiya ye
Isatvan
Rêbır
Û bêbext e ...

Kırıvo rewŝa mın ûsa bınivise
Dıbe riwayet bêjin
Ev memikê gul nin e
Dı devê munda kerı kerı
Lê guleyê waŝan e ...

5.
De lê xın lao,
Lê xın,
Bı hêsani nayêm kuŝtın.
Kuçkê mın da hin agirê venemiri
Û jı we ra çend gotinên mın hene
Jı mırovên fama ra.
Bavê mın çavên xwe dan lı ber Ruhayê

Û sê bırayên xwe
Sê tayên ciwan,
Wek sê çiya bûn, jı jıyınê têr nebû bûn.
Jı bırcan, jı gazan, jı mıniran,
Gava hember Fransız şer dıkırın,
Kıriv bûn, pısmam bûn, xwedi eşir bûn
Xalê mın i bıçûk, Nezif
Sımbêlên wi hin nuh xuh dabûn
Delal
Sıvık
Û sıvareki baş
Gotiye lê xın bırona
Roja mê ran e
Û hespa xwe rakıriye ser piya.

Kırıvo rewşa mın ûsa bınvise
Dıbe riwayet bêjn
Ev memikê gul nin e
Dı devê mın da kerı kerı
Lê guleyê waşan e ...

AXMEDÊ XANÊ

Dî sedsaliya (qurne) 17'an da erdê Kurdistanê cara pêşin dî navbera Tirk û Eceman da hate parevekirinê. Ev hêzên zordest bî darê zorê va Kurdistan zevtkırın. Paşê hêzên kolonyalist êl-êşirên Kurdan beri hevdan û ew bî hev dane kuştın. Vê dubendi, pevçûn, hevnekirinê tenê van hêzên çavsor û dev bî xun ra dest dıda. Dî dawiyê da belengazi, perişani, paştamayin û xızani dî nav Kurdan da her çû mezin bû.

Ev rewşa nebaş û xırab ser şareze Axmedê Xanê zef hukım kır. Ew ji ber tunebûna yekitiya Kurdan gelek ber xwe dıket. Dî vê demê da bir û baweriyên welathızıyê pır kêm bûn. Kurd ki ne? Ji ku tên û dıçine kiderê?... Axmedê Xanê gelek wext serê xwe bî bersivên van pırsan va diêşand. Bo xwenaşiya gelê Kurd Axmedê Xanê dî edebiyata Kurdi da rêçeke nû vekır. Ev rêç, rêça welathızıyê bû.

Ahmedê Xanê dî sala 1591'an da lı hêla Bazidê hate dınê. Wi zarotî û xortaniya xwe lı wir derbaz kır. Xanê zmanên Erebi, Tırki û Farsi zef baş zanibû. Bo zarokên Kurd Ahmedê Xanê lı Bazidê dibıstanek vekır. Dî vê dibıstanê zarok hini zmanê dayka xwe - zmanê Kurdi dibûn. Ewi hezdıkır ku zarokên Kurd dî nav nezani û tariyê da nemının. Bo vê ji Axmedê Xanê bî navê "Nûbar" ferhengek nivısi.

Axmedê Xanê dî demekê şunda ser himên destana "Memê Alan" destaneke hêja û granbıha bî navê "Mem û Zin" pêkani. Wi destana "Memê Alan" guhurand û gelek tişt ji ber xwe tevi vê destanê kır. Dî dawiyê da efrandıneke nemırî û dewlemend ji me ra hişt. Ev destana mezin hettani niha lı gelek zmanên bıyani hatiyê wergerandin. Navê Seydayê mezin - Axmedê Xanê û destana wi "Mem û Zin" lı cihanê zuda hatiyê bıhistın. Ev efrandına delal bûye keriki edebiyeta cihanê.

Axmedê Xanê ne tenê niviskar bû, ew usa ji filozof, pîspor û merveki politik bû. Dî dema xwe da zaneyê nav û deng bo azadî û serxwebûna Kurdistanê çî jî destê wî hatiye, ewana yek-yek anîne cih. Ji ber vê yekê jî ew welathîzekî dîl bî şewat bû. Wî hemû hebûna xwe pêşkêşî azadîya welatê xwe kiribû. "Mem û Zîn" iro bûye sertaca edebiyata Kurdi, wê jî bedewîya xwe, dewlemendîya xwe tu tiştêk wunda nekiriye, bo vê jî ew bûye efrandîneke nemrî.

Helbestvan, niviskar û filozofê navdar Axmedê Xanê dî sala 1652'an da li navça Bazidê da çû dîlovaniya xwe. Cihê ku tîrba wî lê hatiye kolandin, iro jî aliyê hezar kesanda tê ziyaret kirin.

PÎROZKIRINA NEWROZ Û SERSALÊ

Xelaqê cihan jî feyzê fitret
Heyatê felek bî wechê qudret.

Bê qalib û bê muhit û miqyas,
Bê alet û bê mîşir û miqyas.

Ev çende mîezem û medîwer,
Ev renga mîsene û mîkerer.

Înanê bî mereza wîcûdê,
Kêşane bî menzera şîhûdê.

Hikmet ewe ev hemî li karin,
Hîndîk dî peya û hîm sîwarin.

Hîndîk dî betî û hîm serî in,
Hîndîk mî in û hîm menî in.

Hîm mîdbîrîn ew, hînek mîdeber,
Hîm mîqbilîn ew, hînek dî mîqeder.

Hîm katîbîn ew, hînek dî ustad,
Hîm mîtrîbîn ew, hînek dî celad.

Hîm rojêperest û hîm şebefrûz,
Hîm xuserevîn û hîm xemendûs.

Hîndîk dî misalê Zîn zerîne,
Hîm şîbhê Memê dî mîşterîne.

Bilcımle mıseyqel û minirin,
Hın padişahın, hınek wezırın.

Hındek jı teherıka tebi i,
Ew têne bı nukteya rebi i.

Teçdidı dı kın jı bo me salê,
Gava wekû têne itidalê.

Zanayê miemerê kuhensal,
Ev renga he go jı bo me ehwal.

Go: Adetê pêşiyê zemanan,
Ev bû lı hemi ciyû mekanan:

Weqtê wekû şehsiwarê xawer,
Tehwılı dı kır dı mahê adar.

Yani ku dı hate bırcê Sersal,
Qet kes ne dı ma dı mesken û mal.

Bilcımle dı çûne der jı malan,
Heta dı gihiştê pir û kalan.

Roja ku dı bû ye id û Newroz,
Tazime jı bo dema dilefroz.

Sehra û çimên dı kırne mesken,
Beyda û dimen dı kırne gulşen.

Xasma ezeb û keçêdı bakır,
Elgisi: Cewahirêdı nadır.

Tékda dı mızeyen û mulebes,
Vêkra lı tefericê murexas.

Lêkin ne bı tuhmet û bı minnet,
Belki bı têriqê şer û sunnet.

Lewra ku ewan xerez jı geştê,
Meqsûdı jı çûniya bı deştê.

Ew bû ku: Çı talıb û çı metlûb,
Yani du teref, muhib û mehbûb.

**Ev herdu celeb ku hev bi binin,
Kufwêdî xwe ew jî bo xwe binin.**

Institut kurde de Paris

BÊKES

Faik Bêkes nêziki bajarê Suleymaniyê, li gundê Sitak hatê dinê. Wi zarotiya xwe dî nav gundi, rençber û merivên belengaz da derbaz kîr. Bavê wi demekê çû Tirkîyê bû kaymeqam, ew bal (cem) pîz mamên xwe ma.

Dî sala 1930 Bêkes jî aliyê hêzên zordest hate girtinê. Ew 3 salan dî zindanên tari da ma. Wi gelek helbestên xwe dî girtigehê da nivîsi. Dî vê demê da welathîzî dî nav xetên wi da çîki fire digre. Jî ber bîndestîya welatê xwe ker-gêj dibe û helbesteki xwe da vê yekê venaşêre: "Welatê mîn, ez tek wek dina hez dikim".

Dema ku Bêkes 3 salan şunda jî girtigehê derket, wi li dibîstana bajêr da dest bî dersdariyê kîr. Lê disa hêzên kevneperest dest jî pêsira wi berne-dan. Bêkes dî vê demê da bê tîrs û bê xof jî bo azadiya welatê xwe dixebite.

Bêkes dostiya navbera gelê Kurd û Ereb herîm parastîye. Bo vê yekê jî wi xelasiya van herdu gelan xwe ra kirîye armanceke mezin. Dî helbesta bî navê "Dara Azadiyê" da Bêkes ser tekoşinê dîsekîne û dibêje

"Weki dara azadiyê bî xûnê nayê avdanê, ew dar ber-fêkiya nade"

Paşî mîrîna Bêkes (1948) gelek helbestên wî bî destê İbrahim Ahmet hatîne berevkîrîn, lê nehatîne çapkirînê.

AY WATAN

Ey weten meftûn y tem û şewetum bir kewtewe
Wext y bendîyî û esaret pê be tewq û ketewe,

Mîn le zîkr û fikr y te xafil ne bûm wa tenegeyt,
Hepsi û tê heldan û zilet tey le bir bîrdetewe.

Bew xuwaye y bê şerik û tak û tanya û bêkes e,
Eşq y tocorê le dilma agiry kirtotewe,
Agrek y wa hezar sal awy birjênite ser,
Qet gir û kilpe û bilese y ta ebed nekujetewe.

Bas y mehzûni û kesasi y xot me ke tuxwa wetan.
Çunke bew base birin û zamekem ekûlê tewe,
Şert e şert y piyaweti bê ger xuwa destim bîda,
Duşmînit petkem weku seg bixeme jê r pê tewe.

(Bî zaravê Sorani)

CASIMÊ CELİL

Casimê Celil ji wek gelek Kurdên dîn ji ber zordestiya Romê reviyê çûye li Ermenistanê star bûye. Ew di sala 1908'an da hatiye dinê û niha jî li Ermenistanê dimine. Casimê Celil di sala 1931'an da di be serekê Texnikuma (dîbistan) Kurdan. Paşê ew gelek salan di neşîreta Ermenistanê ya dewletê da dixebite. Ew li vira di be redaktorê pirtukên nivîskarên Kurd. Hettani niha gelek pirtukên nivîskarên Kurd, bo lê mêzêkirinê, di ber destê wî ra derbaz bûne.

Casimê Celil di warê edebiyat, zargotin û diroka Kurdistanê da bê sekîrandin û bê westan hettani van rojên iroyin gelek xebat pêkaniye. Usa jî herdu kurên wî Ordixanê Celil, Celilê Celil û keça wî Cemila Celil ser folklor, dirok û sazbandiya Kurdi xebatne hêja pêkanine.

Di nav helbestên Casimê Celil da welathîzî û internasyonalizmê ciki firegirtîye. Di sala 1954'an da pirtuka Casimê Celil ya pêşîn (ewlin) bi navê "Elegez" li Erivanê hat çapkirinê. Pey vê pirtukê ra di sala 1960'an da Casimê Celil pirtukeke bi navê "Rojên min" nivîsi. Di vê pirtukê da nivîskar nişan dide ku, gelên Sovyet, usa jî pareke Kurdên li Yekîtiya Sovyet çawa paşî şoreşa Oktobê hatine ghiştine van rojên dîlşa, bextewar û azad.

GURCISTANËRA

Ez gele cara lı te bûm mêvan,
Geriam lı her gund û bajara,
Tu xemli bı çem û ava,
Gurcistana gûl, aza bextewar.

Çyaê Kazbêkê ku mun dînhêri,
Ew dîbriqi bı şewqa roê,
Avê belekia mina kemberê,
Xemlandîbûn bejn û bala wê.

Teva alavi mina dayka wê,
Te renc vedabû lı serê çyê
Bı penc' xweye işiq û zêrin,
Mina tacek bû, taceki zêrin.

Bûme mêvanê Kaxêta rengin,
Wir çniyê gulê bı hezar rengi,
Ez bı tebiyetê mame hızkıri,
Û bı dilê eşq lê bûme bengi.

Wexta ez bûme gundada mêvan,
Gele razi mam jı huqmeta wan,
Tev merivhızın û dilê fre,
Ez hesab kırım jı knêzê xwe.

Çemê Riorê û Elezanê ,
Tım dıxulxulun bı terzê saza,
Û jı pêlêd xwe ronkayê dıdın.
Ronkaya işiq boy hemû dıla.

Ez bı ken û eşq jı Kûdigorê ,
Rojekê xwera jê berjêr bûme,
Û diye lı ser rya Sisamûrê
Heykelê İlya kubar sekiniyê .

Ilya bîlbîlê kubar û xweş bû,
Gele meşya bû gulstana te,
Sewta klamê hê tê bhistin,
Jî gul -sosnê war- mskene te.

Wa seknimeFu nikulyorê,
Baki svîk dîke şînge,şîng,
Û jî zavoda dû dîkşê jorê,
Bî xwera tine dengê pîr eşqîê

Ez peya dîbim jî wi hevrazi
Ro qulîbî lî roavaê,
Û soqaqê te fre ronayi
Bî çam-çaxa bûne tev şayi.

Ez gele cara lî te bûm mêvan,
Geriam lî her gund û bajara,
Tu dewlemendî bî çem û ava
Gurcstana kaw, aza bextewar.

CELADET BEDIRXAN

Celadet Bedirxan, himdareki elifbaya Kurdi ye. Wi li ser bingehê elifba latini cara pêşin elifbake Kurdi pêkani. Ev elifba ji destpêkê da hettani niha bûye elifba Kurdi.

Celadet Bedirxan lawê Emin Eli Bedirxan e. Çawa tê zanin malbata Bedirxanan malbateke gran e. Herdu birayên wi - Kamuran û Suriye Bedirxan gelek salan ji bo azadiya welatê xwe bi dil û bi can şev-ro xebitine.

Celadet Bedirxan di sala 1897'an da li bajarê Stenbolê hate dinê. Wi li wir dest bi xwendina xwe kir. Ji ber zordestiyên Roma Reş ew neçar ma ji Kurdistanê derket, bi gelek hevalên xwe va tevayi çû derket bajarê Bakûyê. Demekê şunda ji ew bo xwendina bilind dîçe Elmanyayê.

Wext derbaz dibe, Celadet Bedirxan di 1930'an da vedigere Şamê. Ew li vi bajarî bi zimanê Kurdi û Frensîzi kovara "Hawar"ê derdixe û dibe xudanê vê kovarê. Çawa tê zanin hettani sala 1943'an 57 hejmarê vê kovarê tene çapkîrîne. Ev kovara ji bo hişyarbûn û xwenasiya gelê Kurd dibe çekeke mezin. Hawar di warê hmbûn û pêştaçûyina zimanê Kurdi da gavne mezin davêje û di warê pêşketina doz û şerê gelê me da roleke girîng dilize.

Celadet Bedirxan meriveki zane, pispor û ronakbireki mezin bû. Wi zimanê Erebi, Tırki, Frensîzi, Alemani, Yunani, Farsî û Înglîzi zani bû.

BÊRÎYA BOTAN

-Jı Giyanê Şêx Evdirehmanê Garîsî Re-

Kani Dêrşew, ka Herekol, ka Kepîr,
Ka zozanên Bavê-Têli, ka kê bîr?
Dîbêjin ko Burca-Belek hîlweşi,
Text û bextê botaniyan de ka geşi.
Seyrangeha Banûwa Zin ma çi bû?
Naxuyin qet xîşr û xemlên wê lî kû?
Ka Westani, ka Qesara, ka kani,
Kanin zozan, cîhên bîlind kebanî?
Awan jî bîr kani Beko, ka nêreng,
Kanin ew bezm, kani bade, kani beng?
Basîret kû, neqşibendi, terîqet,
Ka şêxên me, kani rêzîk şerîet?
Kani Seqîlan, Seqnefis kû, Nêrgîzî,
Gul û rîhan zeryane, tev rîzî!
Ka Azîzan, şêx û seyda û axa,
Kanin ew qesr, tev bîlind û tev ava?
Kani Sîti, kani jîmmîr û cêri,
Kanin ew rîm, ka hûwêzî, şeşperî?
Mîr Miheme û nêçîrvan, kani kû,
Çeper lî kû, kovi, hevora, nêri kû?
Ka gêra wî, Gera-Xanî gejjering,
Ka şalên me, bekîrbegî, xweşdevlîng,
Kani mîrek, ka mîfîrdî, kani beng,
Kani lo lo, lê lê lî kû, kani deng?
Kanin çeper, bestî lî kû, ka celab,
Nêrekew kû, pêjn û dengên qeb û qab.
Bor-mîrîşkan tenîk bîye kete ba,
Ez botî me dîştexîlm her bî pa.
Ka banê me, yê Azîzan, kani war,
Kepîrê de ne kozîk mî, ne jî dar?
Pa ez bêjîm, pa dîzanîm çi bêjîm,
Pa bî xwedê wek nexweşîm û gêjîm.

Kani diwan, ne dıyar e xafa mır,
 Ka çirokbêj lı kû kani pır?
 Teter lı kû, Axayê-Sor û ew reng,
 Tenbûr û mey, kemeñçe û zırne deng.
 Kani dawet, qelisêl û medfûni,
 Tırşık, parêv, arok, mehir, hêkrûni.
 Kani cıvat, fil û şetrenç, ka zından,
 Ko te de mir, şahê mexrib, Mir-Alan?
 Dotmir lı kû, ka mir Şeref, mir Ezin,
 Kani bavê Sıtı ye, Zin, mir zengin?
 Beg û axa kani tovrind, kani dot,
 Ne mir mane, ne mırıtı, ne ji cot.
 Ne Gurgêl e, ne Fınık e, ne Cızır,
 Ne risipi, ne kêfxwê ye, ne kızır.
 Ne Buhar e, ne Havina mir Şeref
 Zıvıstan e, dıwanzde hêv tev ber û berf.
 Ne dêmir ın ne şahinet, ne hevşın,
 Kani mir Şem, kani Tacin û Gurgin?
 Kani ew bext, kani bexti, ka koçer,
 Sadon lı kû, ew serekê şevınger?
 Kani mêrxas, ka xulam û mıfırdı,
 Ka lı kû man ew gernasên nedıtı?
 Ka zırtxane, gurz û cıdı, kani hesp,
 Xencer û rım, kani şûrên rast û çep?
 Pıra Bafet belê ev e, kevine,
 Kevın bûne, ne tiri ne, sorane.
 Jı Delavê qıtıkan ve naye deng,
 Kew û kevok dı şınê de ne man ceng.
 Şeylo bûne kaniyên me ka rejû,
 Maziyan da ne pel mane ne gezû.
 Kani Xani, Feqeh-Teyran û Mela
 Ê Cızeri, ne ji bate, kes ne ma,
 Şax lı kû ma, ka Berwari, ka Dêrgûl.
 Tu tışt ne ma, vemıri ne deng û gûl.
 Kani Xêrkan, Harûman û Jêliyan,
 Şûvi lı kû, Welat-Kelhok û Goyan.

Batuyan kû, Welat-Kılıs, Sîpêrti,
 Ne Soran in, ne Mûseraş, Sîlopi,
 Kıçan, Teyan, Dûdêran kû, ka Miran,
 Hacibêra, kani Şernex, Garısan,
 Ne Hesını, ne Elıki, ne Memi,
 Eruh lı kû, ne Aliyan, Gergeri?
 Jı Garısan ne koçer in, ne dêman,
 Kani Zêwki, Welat-Kêver, Ebasan.
 Dawûdiyan, Omerkan ji, ka Kheran?
 Ma kher bûne, tu deng naye ji tuwan,
 Kani Xaltan, bıra Zerdeşt, Hewêri,
 Şurkêşên me, filehên me, Hevêrki?
 Ka şikefta mir Miheme, ka peri,
 Kani Dasni, kani keçên surperi.
 Kani Şingar, ka xwaltên me, yezidi,
 Balav bûne, bê rêzik in bê seri?
 Dêra-Reben weke berê vala ye,
 Hejale ji dıyar niye raza ye.
 Mıfıryan kû, kani lavij, lajebêj,
 Tir û kevan, şûr û mirtal û destrêj?
 Ne eşir in, ne bajari, ne fileh,
 Burc û kelat, ne segman in, ne şergeh?
 Kevnar ne man û nayın pê tu nûjen,
 Tari her der, ne kulek in ne rojan.
 Dı Tanzê de ne feqeh in ne mela,
 Medresa-sor xerabe ye ji nû va,
 Kela Ewrex her bı ba ye, kela kevn
 Tê de iro pirhevok in û çend tevn.
 Kani şêx in, Evdırehman Garisi,
 Ew ji kuştın sorgula me çılmısi.
 Herê lawo tev de çüne ninin nin,
 Destê me de ne hesp mane ne ji zin.
 Kurdistanê tu abadın, her heyi,
 İro, sibe û hergav ji dê hebi.

CIGERXWIN

Cigerxwin dı sala 1903'an da Merdîne dı gundê Hesarê hate dinê. Dê û bavê Cigerxwin navê wi danine Şexmus. Cigerxwin dı piçûktiya xwe da bavê xwe unda kır. Salekê şunda ji diya wi çû dilovaniya xwe. Bı vi tehri ev bê dê û bê bav sêwi ma. Paşi vê yekê derd-kul û êş-birinên Cigerxwin roj bı roj her çû zêde bûn. Ew jı ber vê yekê zef berxwe ket, bextê wi cep zıvırı û gula wi dı zarotiya wi da çılmsı. Dı helbesteki xwe da ew bı dileki keser dibêje ku :

"Diya mîne belengaz pênci sali dilovan,
Salek pışti bavê mın, ew ji h wi bú mêvan"

Lê Cigerxwin hêvi û baweriya xwe tu wext unda nekır. Ew şev-roj xebıti. Bû şıvan, gavan û gelek salan xulamti kır. Wi zordestiyên axa, beg û dewlemendan bı çevê xwe va dit. Lê Cigerxwin jı ber destên van hêzên zordest xwe ra riya revê digere. Ew bı dileki sar bı lez jı van dûr dıkeve.

Cigerxwin zef dixwast ku bixune. Bo vê yekê ji ew dıkeve medresê. Paşi kutakırına medresê Cigerxwin bo xwendına xwe pêşta bibe, ew lı çar nıkên Kurdistanê seranser digere. Jı bakurê hettani bajurê, jı rojavayê hettani rojhılatê ew Kurdistanê sero-bıno dıke. Dı dema vê gerê Cigerxwin lı Kurdistanê belangazi, xızani û zordestike mezin bı çevê xwe va dibine. Paşi vê yekê ew dı riya azadiya welatê xwe da wek nefereki dixebite.

Cigerxwin dema ku dı sala 1958'da lı Iraqê şoreş çê dıbe, ew dıçe dı zaningha Kurdan da sê sala dıbe dersdarê zımanê Kurdi.

Cara pêşın em dı nav rûpelên kovara "Hewar" da rasti helbestên Cigerxwin tén. Paşê navê Cigerxwin lı çar nıkên cihanê baş tê bihistinê. Ew dıbe helbestvaneki jêhati, bıjarte û navdar. Hettani niha dı nav salên cure-cure da çar diwanên Cigerxwin hatine çapkırın. Diwana yekemin dı sala 1947'an da derket, paşê Sewra Azadi - 1954 - Şam, Ez Kime 1973 - Beirut, û Ronak

1980 - Swêd hatın çapkırın.

Cigerxwin dı helbestên xwe da dıl bı keser û dıl bı kovan e. Dilê wi dışewite, dilê wi dipente û dilê wi pirtı-pirtı dıbe, jı ber ku welatê wi ne azad e. Welathızı dı nav helbestên Cigerxwin da bı xuna sor û gevez va hatiye xemlandınê, ew xuna ku jı salan hettan salan bo azadiya Kurdistanê hatiye rêtinê. Jı ber vê yekê jı ew bina xwe teng nake û baweriya xwe unda nake. Ev hevı, dılxastın û bawerı dı helbestên wi da xurt hatiye parastınê.

Diwana Cigerxwin ya pêncemin dı sala 1981'an da lı Swêdê hat çapkırın. Ev diwana bı navê "Zend Avısta" dı nav weşanê rojnema "Roja Nû" da derket. Bo vê pirtûka delal zımanzanê mezin Prof. Qanadê Kurdo pêşgotinek nıvisiye. Dı pêşgotına xwe da Qanadê Kurdo bı hurgılı ser helbestên Cigerxwin sekıniye. Dı keriki vê pêşgotinê da ew dıbêje kû: "... Eger şêr û helbestên Cigerxwin bıhatan wergerandinê ser Rûsi, İngılızi, Frensizi û Almanı, dınyayê pê bıhesiya û bıgota eva gliyan rastın, neteweyê Kurd dıkare xwe bextewar hesab bıke, ku şayireki wusan mezin, pêşkevti, demoqrat û înternasionalist jı nav sing û berê Kurdistanê derketiye û neteweyê Kurd dıkare bı navê Cigerxwin ferix û kubar be".

Dı nav helbestên Cigerxwin da Internasyonalizm û mirovhızıyê xemleke baş daye xetên wi. Ew çawa dıde xuyanê ku hemû miroven reş, spi û zer bırayê hevın. Nıjadperesti û şovenizm bir û baweriyên dijminê hemû gelan e. Cigerxwin dı helbestên xwe da guh dıde dengê şerên gelên bındest, wi ev dengê azadiyê dı helbestên xwe da baş nıtrandiye.

Usa jı Cigerxwin du pirtûkên çirokan û serhatiyan nıvisiye (Reşoyê Darê - 1956, Cim û Gulperi - 1947). Jı destê feodalizmê gundi rençber û cotkarên Kurd çawa hatine şelandınê, xuna wan hatiye xwarınê û ew çawa bûne destiyê dasê bı grani Cigerxwin lı ser van pırsan sekıniye.

Jı aliyê dın da Cigerxwin lı hemberi şerxwazi û şerên neheq bê deng namine. Wi bo aşti û edlaya hemû cihanê gelek helbest nıvisiye. Hêzên emperyalist bo jı nû va parevekırına cihanê dı nav xwe da ketine leceke mezin. Cigerxwin lı hemberi vê lecê helbestên xwe kırıye mertal, pê şer dıke.

Cigerxwin beri du salan jı Kurdistanı Suriyê hat lı Swêdê ciwar bû û nıha jı lı wır dimine. Jı aliyê dın da jı Cigerxwin dı nav cêrgên (refên) Partiya Demoqrata ya Pêşverüyên Kurdên Suriyê da ci gırtiye. Ew dı nav vê partiyê da karên politik dıke.

HEVAL POL ROBSON

Ev heval Robson dengbêjê cihan
Paşmêrê selam zana û insan
Gernas û rênas, dijmînê Dalas
Dî ser ava re, dî ser çiya re
Rengê teyê reş tê ber çavê me
Dengê teyê xweş, xweş tê guhê me
Ev xebata te dîde me hêrzan
Kêfarata te dîde me lêrzan
Ev tevgera te jî bona insan
Pîr jê dîtîrsin axa û dehqan
Xwedi sermiyan jî te dîtîrsin
Hemi xanedan jî hev dîpîrsin
Dîbêjî reşîk çawa şiyar bûn
Destê hev girtin lî ber me rabûn
Dalas dîtîrsi weki Makarsi
Dî ber piyan çûn pîr tac û kursi
Xwedi sermiyan serê xwe hildan
Dîbezî, dîlerzî, dîcîwî, dîrevî
Jî meydan.

Ey heval Robson!
Ne tenê reşîk ketî bî destan
Em jî sîpîne mane perişan
Reben, belengaz, bîndest, çarereş
Bîrçî û tazi, tev jar û nexweş
Gûnê me çîye, ne suc ne sebeb
Ketî bî destan ev Kurd û Erebb
Zencî û Hîndî em hemî perişan
Nîzam, nîzam!..
Nîzama hovan ev nîzama xwar
Nîzama faşîst em xîstî bî dar
Xwedi sermiyan, dezge, koledar
Em kîrî bêçar em kîrî bî dar
Kîrî tar û mar.

Ey heval Robson!
Derdê mın û te, ev derdê gıran
Zordestiya ku hate nav cihan
Hin mezın, bılınd, dehqan, xanedan
Hin reben, bündest, mane perişan
Jı vi derdê me Markıs û Ingıls
Bûne du rêzan, bûne du hozan
Lenin, Sıtalin rêşani me dan
Pale şiyar bûn, xebat û lebat
Roj hılat... Roj hılat
Xelas bû Rojhılat
Roja sor, roja zer
Jı Mosko hate der
Tava xwe da Balqan, da Elman
Xwe berdaye ser Çin, Çin
Çina mezın, çina gıran
Şewqa xwe da Hind
Tev dagırt cihan, cihan

Ey heval Robson!
Karker û rêncber cõtkar şiyar bûn
Reben, perişan bı hev re rabûn
Bı tanq û bı top dıçın şer û ceng
Lı her der qirin, lı her der hewar
Lı hawır bû deng
Dixwazın azadi, serbesti, wekhevi
Narevın... narevın...
Lê dijmun dıtırısi, dırevi dırevi
Çı reşık, çı sıpi, belengaz bûn heval
Dıkujın koledar - xwedi gund, xwedi mal
Berpaş dırevın bayloz, xanedan
Malê wan, malê wan bû bela serê wan
Tarix... tarix xıste nav singê wan
Dılê kelem, ev mix...
Dıcvın, dıkevın, dı şer da dırevın
Pey kevın... pev kevın...

Ey heval Robson!
Me divê dinyaki ko her kes dewlemend
Dinya bû bîhîşt, çî bajar, çî gund
Jî bo her kesi fersand û mecal
Xwenda û zana hozan û delal
Qesra me bîlind, bexçe xweş û rind
Em tevde dîlxweş, lî nav de dimeşin
Tîlûr dîqîşin, cabar dîxûşin
Çuqli dîhejin, pelik dîweşin
Çîya pîr bîlind, dîrêj, gîrevor
Têrêjê rojê xwe berdane ser
Dinya maye muşt jî jin, jî evin
Xweşi tev dagirt
Her kes, her tîşt, her der...

Ev heval Robson!
Fermo em herin
Serbest bîgerin
Bîxwinin, bînêrin,
Bîbinin, bîpîrsin
Zorker nemaye jî kê bîtîrsin
Sinor nemane çî bîkîn pasaport
Dîlxweş û rûreş hemî keç û xort
Lî vîr xurîni bîkîn hungîvin
Lî Mosko taştê, fîravîni lî Çîn
Lî Niwyorkê şîv lî London paşşîv
Çî reşîk çî sîpî tev bîbîni kîrîv
Fîrek bîdîni xwe em herîni merîx
Destê xwe bîdîni Şêrin û Zelîx
Zîka rîwê te maçkî bîmîjî
Tîna dîlê xwe bî te bîkujî
Bêje ezbenî, bêje ezbenî,
Jola dîkenî Zîka dîkenî...
Dengê tey xweş her kes dîxwazî
Wê dengê şêrin

Bêje ey heval, hevalê delal
Bı saz, bı qêrin...
Bımri koledar, bımri zordesti
Bıji azadi, bıji serbesti...

Ey heval Robson!
Ev cihana xweş
Besi teva ye, çı sıpi çı reş
Dıvê derbaskın rû bı ken û geş
Dewlemend, serbılınd,
Tev bı hevre rınd...
Neminın sêwi, birçi û tazi
Ne kuştın, ne şer, ne qir ne gazi
Bı hev re herın tev kar û xebat
Heşt seet, çar seet, du seet
Pır xweşe xebat
Bo milet û welat,
Ku bıbın em bı kınc, bı xwarın
Bı xani bı roni xwenda û şıyar
Lı ber hev nanêrın
Bûn heval bûne dost, bûne yar
Hoviti nema ye.
Tev xwenda, tev zana, tev şıyar
Ev kevoka selam pır xweşik, pır ciwan
Baweşın, baweşın bıki em lı ser me insan
Tev evın, tev de jin
Ax... CİGERXWÎN
Pır xweşe ev cihan...

DILDAR

Dı destpêka sala 1940'an da jı ber bılındbûna şerê gelê Kurd lı perçên Kurdîstana Iraq û Îranê hejmara welathîzên Kurd her dıçû zêde dıbû. Jı wana yek ji Yunus Dıldar bû.

Ew dı sala 1918'an da lı bajarê Koysancaxê hate dînê. Wi xwendegeha pêşin lı bajarê Rananiya, ya navin ji lı bajarê Erbilê kuta kır. Dıldar paşi xı-laskırına van dıbıstanan çû kete Zaningeha Huquqê. Dı nav van salan da navê Dıldar lı Kurdîstanê hêdi-hêdi dıhate bihistin. Dı vê demê da wi şew-ro efrandinên nıviskarên Frensız, Tırk û Yewnanîstanê dıxwand û zêna xwe pêşta dı-bır. Êdi lı pêşiya wi dergên nû hatıbûne vekırinê.

Dema ku dı sala 1946'an da lı Kurdîstana Îranê komara (cumhuriyet) Mahabatê hate sazırın, helbesteki wi "Ey Raqıp" bû marşa vê Komarê. Gelek salan vê marşê tırs-xofeke mezin xıste dilê hêzên kolonyalist. Dı vi çaxi gelek helbestên wi ji lı ser rûpelên kovara "Gelawêj" dıhatın weşandinê. Marşa vi bı navê "Kurdistan" wek kılam û stranekê dı nav gel da bela bû. Her helbesteki wi wek teme û şireteki usa merıva xweş tê.

Dıldar jı aliyê dın da gelek efrandinên Lafonten û Lamartin wergerandiye zmanê Kurdi.

Mırına Dıldar hemû xebatên wi dı nivı da hişt. Ew dı sala 1948'an da çû ser heqiya xwe.

EY RAQÏB

Ey raqib her mawe qewmi Kurd zuman
Nay şikênê daney topi zeman.
Kes nelê Kurd mırduwe; Kurd zinduwe,
Zinduwe qet nanewê alakeman.

Lawi Kurd hestaye ser pê wek dilêr,
Sa be xûn nexşî deka taci jîyan.
Kes nelê Kurd mırduwe; Kurd zinduwe,
Zinduwe qet nanewê alakeman.

Ême roley Mıdyaw Keyxusrewin,
Dinmane, ayinmane Kurdîstan
Kes nelê Kurd mırduwe; Kurd zinduwe,
Zinduwe qet nanewê alakeman.

Ême roley rengi sûr û sorşın,
Seyrike xûnawiya rabur duman.
Kes nelê Kurd mırduwe; Kurd zinduwe,
Zinduwe qet nanewê alakeman.

Lawi Kurdi hazır û amadeye,
Gıyan fidane, gıyan fidane, gıyan fidane.
Kes nelê Kurd mırduwe; Kurd zinduwe,
Zinduwe qet nanewê alakeman.

(B1 zaravê Sorani)

EMINÊ EVDAL

Eminê Evdal, dı sala 1906'an da lı gundê Ermençayirê, lı rex Qersê hate dinê. Dê û bavê wi perîşani, kesibi û belengazike mezın ditine. Usa ji, wan jı ber destê Roma reş teda, lêdan û zordestiyên gran ditın.

Dı sala 1919'an da dema ku Eminê Evdal 13 salı bû, wi dê û bavê xwe unda kır. Lê yekı xêrxwaz destê Eminê Evdal dıgre dibe sêwixana Leninakanê, wi lı wir ciwar dıke. Paşê Eminê Evdal lêdixe dıçe Tıblisê lı cem (bal) apê xwe.

Eminê Evdal paşı kutakırına dibıstana pêşın û navın lı Ermenistanê dibê mamoste. Bo hılanına nezaniyê dı nav Kurdan da wi wexti Eminê Evdal zef cedandiye û serê xwe bı vê pırsê va gelek êşandiye.

Nıviskar, helbestvan, rojnemevan, etnolog, filolog û mamosteyê zane Eminê Evdal meriveki pralı bû. Cara pêşın jı aliyê wi da "Xebernama (Feraheng) Rastnıvisandına Zmanê Kurdi" hate çapkırın. Dı sala 1947'an da wi "Pirtuka Zmanê Kurdi" nivisi. Dı warê Filologiyê (zmanzani) da Eminê Evdal xebatnê zef hêja pêkani. Jı ber vê yekê ew bû endamê ulmê Filologiyê.

Usa ji Eminê Evdal bı Etnografya Kurdan va gelek mijûl bû. Hınbûna rabun-runıştın û erf-êdetên Kurdan bo Eminê Evdal zef tışteki heweskar bû. Pırsa paştamayına jinên Kurd jı ber çavê Eminê Evdal nedireviya. Bir û baweriyên feodal jinên Kurd dı nav tariyê da çawa hiştine? Dı sala 1947'an da Eminê Evdal bersıva (caba) vê pırsê da û wi ser rewşa jinên Kurd, pirtûkek nivisi, xebateke hêja pêkani.

Eminê Evdal himdar û rıkındareki Edebiyata Kurdan e. Bo pêştaçuyın û gulvedana Edebiyata Kurdi lı Yekitiya Sovyetan, Eminê Evdal gelek xebatên kardar û adan efrandiye. Bo berevkırına destana Mem û Zin zef xebiti, gelek tışt jı devê bınciyên Kurd gırt û ew dane çapkırınê. Wi usa ji pır helbestên

Kurdi nivisi. Dı helbestên wi da şoreşa Oktobrê, şerê hundur, biratiya gelan û Şerê Cihaneyi Duwemin da şerkariya gelên Sovyêt lı hemberi zordestên faşist ciki mezın gırtiye. Dı sala 1935'an da bı navê "Bahar" helbestên Eminê Evdal hatın çapkırın. Paşê bı navê "Gulizer" û "Casim û Tosin" du berevokên helbestên wi disa derketın.

LÛRÎ

Razê lawo delalê mın,
Razê, hışyar nemine,
Bınhêr bavê teyi amın,
Ketye bera define.

Bavê te bû beryê sor,
Ser avêye timê dor,
Razê lawo, delalê mın,
Teyrê bê xem, sero bın!

Berê meztır, bera wâ,
Her welatê meye aza,
Oktyabrê ew da rewa,
Razê lawo huba dıla!

Berê hukmê dewletyabû,
Bı xûnê welat me dest ani,
Niha mera her merane,
Razê lawo, her merane!

ESKERÊ BOYİK

Niviskarê jêhati û helbestvanê nav û deng Eskerê Boyik dı sala 1941'an da lı gundê Qundaxsazê hate dînê. Eskerê Boyik xwendina pêşin lı vi gundi û Elegezê qedand. Dı sala 1961'an da Esker, dikeve Enstituya Malhebûna gunditiyê û vê zaningehê dı sala 1966'an da kuta dıke. Paşê xwendina xwe pêşta dibe û dı dawiyê da dibe doxtirê malhebûna gunditiyê. Hettani niha ji bo pirs-a aboriyê va mijul dibe.

Dı warê edebiyetê da ji Eskerê Boyik tu wext şunda namine. Wi hettani niha gelek helbest, serhati, tiyatro û gelek nivisarên dın nivisiye. Cara pêşin ji aliyê wi da bı navê "Şiverê" pirtûkeke helbestan hat çapkırın. Dı sala 1972'an da berevoka Eskerê Boyik ya dıwemin "Kulilkên Çiya" lı Erivanê derket. Usa ji niviskareki Kurd bı navê "BARAN" ev pirtuka wergerande zmanê Tırki û İstenbolê hate çapkırınê.

Eskerê Boyik bı navê "Sınco Qıza Xwe Dıde Mêr" dramek ji nivisiye. Dı vê dramê da niviskar ser rewşa jinên Kurd sekiniye. Niviskar dıde xuyanê ku jinên Kurd ji destê feodalizmê bextreşiyên gıran û gelek rojên reş ditine. .

Eskerê Boyik wek dengbêjeki xetên xwe zef baş bı hev anine. Dı nav van xetan da welathızı pırseke berbıçev e. Tu dibêji welathızı bûye kevr lı ser dilê wi sekiniye. Ew dı bin vi barê gıran da bûye dengbêjê berbanga welatê xwe, ew welatê ku niviskar bı çavên xwe va tu wext neditiye...

İNÊ CAN

Kuliyê berfê danine
Ser serê te, inê can.
Her yek keserê tine
Ewladê te, inê can.

Te çetınayi zef ditın,
Berf û baran, inê can,
Pıŝta te ça peyakım
Barê gran, inê can.

Êdi mezin im iro,
Tu yi mın ra, inê can,
Bextê mın ra tu giro
Ruh i mın ra, inê can.

İro berf e û pûs e
Ser serê te, inê can,
Ka destê te ramûse
Eskerê te, inê can.

FEQIYÊ TEYRAN

Dînênasiya Feqiyê Teyran gelek fire ye. Ew dî nav helbestên xwe da zef kûr, hûr û dûr fîkriye. Bo vê jî Feqiyê Teyran bî helbestên xwe va wek filozofan hatiye hesabandin.

Ew dî sala 1302'an da li hêla Çolemêrgê, dî gundê Mîksê da hatiye dî-nê. Ew dî sala 1375'an da jî çû dilovaniya xwe.

Helbestên Feqiyê Teyran berî hezar salan hatine nivisandin, lê ewana gund-gund, hêl-hêl û êl-êl ser zar-zmanê gelê me geryane û hatine ghiştine van rojên iroyin. Helbestên wî bî kûraya hezar salan bedewiya xwe parastine û jî hebûna xwe tu tiştêk ûnda nekirne.

Feqiyê Teyran helbestên xwe bî zmanê gundi, rençber, şivan û gavanan va nivisiye. Bo vê jî zmanê helbestên wî pîr zelal û paqij e. Tu tengasi û dijwarîk dî nav helbestên wî da tune ye.

Feqiyê Teyran tu wext hez nekiriye bibe berdevkê mir û hakimân. Wî hertim doza rençber, gundi, merivên kesib û belengaz dî nav helbestên xwe da nitirandiye. Jî ber vê yekê jî ew bûye dengbêjê azadiyê û dengê xwe bilind dîke:

"Ez dengbêjim hatim li ha"
Heta hebûn dengê Mira
Ezê bînivîsim ser kaxeda
Ne dîçim dêra, ne mîzgeva.

Bî vi tehrî Feqiyê Teyran hertim bûye dijminê kedxur û dewlemendan. Dî helbestên wî da jî çawa tê ditin wî hebandin û baweriyên vîr-derev va, serê xwe, ewqasi ne eşandiye. Ew li ser riya rastiye tu car venegeriyaye.

Feqiyê Teyran dî destana bî navê "Dota Gurca û Séyx Sênan" da birati-

ya herdu gelên Rohilatê Kurd - Gurci zef baş nişandaye.

Gelek helbestên Feqiyê Teyran di sala 1974'an da bi destê Aramê Çaçan hatme berevkirin û çapkinnê. Ev berevoka bi navê "Tenbur" lî Ermenistanê derketiye.

DENGBÊJÊ JARANI

Ne bayi,
Ne barani,
Ne lê mîşti
Ne nari.

Hunirê girani,
Şemala dîlani,
Teyrê gomani,
Dengbêjê jarani.

Methê dilê xêji,
Ha dînvîsîm, ha dibêjim,
Ha dîstrêm, ha dîkelîjim,
Disa bi kaxez bêjim,
Ne kerim ne gêjim.

Dijmînê mirê decalîm,
Mehmûd Feqiyê Teyranîm.
Bira xudê şîhedê me be,
Bîçûkê bêjîm reme te be.

ELI HERIRI

Eli Heriri dî nav helbestvanên Kurdan da helbestvanê pêşin (ewlîn) e. Berî Eli Heriri navê tu helbestvanekî Kurd hela hê nayê zanînê. Ser jiyîna Eli Heriri iro destê me da kêr tîşt hene. Gelek helbestên wî derketîne ronahiyê.

Eli Heriri dî sala 1009'an da li hêla Erbil'ê dî gundê Heriri da hatiye dî-nê. Eli Heriri merveki zane, pispor û rûspîki mezîn bû. Dî şevên zivistanê, dî civînan da berê helbestên Eli Heriri ji aliyê Kurdan da zef hatîne xwendin. Bo vê yekê ji navê wî tu wext nehatiye birkirin.

Eli Heriri dî kijan salê da çûye heqîya xwe, derheqa vê yekê da iro destê me da tu tîşt tune.

Dî nivîsareke xwe da zane û kurdolog Aleksandîr Jaba ser jiyîna Eli Heriri dibêje ku "Eli Heriri gelek sal berê hatiye dî-nê. Diwaneke wî ji heye. Helbestên Eli Heriri zef xweş in û xetên xwe baş du hev rêzkirîye..."

—0—

Ger hûn bîbinî nali eşq
Tê nolabûn zarî dîkî,
Her kes bîzanî halê eşq,
Baxilî, dijwarî dîkî.

Baxili eşq baxıl bîbûm,
Her dem bı dem zelil dîbûm,
Bê rûm û bê delil dîbûm,
Her kes bı xemxari dîken.
Hûn barmekın da mın dı zor,
Lı hesreta vardın dı sor.
Çawêd reş bisk têne dor,
Eniya bı nûr zılf têne ser,
Rengin dîbın şemsûd qemer,
Reşmer jı perdani neder
Lı erera yari dıkın.
Xweş erera şımara dîket,
Teşmin reva sêbi û xiret,
Qahi meded, ahi meded,
Çeşmed çı gumari dîken.
Çavê lı rojê bin nakım,
Çemami ê ani jı bo mın.
Emri kır lazım vakım.
Mest û şereb qandevê,
Ger mısfet yarê ez bîbêm
Hûn terki hışyari bîken.

—0—

FÊRIK EGİT POLATBEKOV

Fêrik Egit Polatbekov helbestvan, rojnemevan û şoreşvaneki Kurdên Sovyêtistanê ye. Ew dî sala 1897'an da li gundê Tulunê jî diya xwe bûye. Bavê wi dî wê demê da sîrgûnî Sibiryayê kiribûn. Fêrik mezmê mala xwe bû, xên jî wi sê zarokên malên wan dişa hebûn; Nurê, Marûsya û Baso. Nûrê paşê dî nav jinên Kurdên Sovyetistanê da xebatne zef kêrhati pêktine. Ew jî bo parastina serfirazi û destaninên şoreşa Oktobêrê dibe keçeke bawermend.

Fêrik li bajarê Irkutskê xwendina navin diqedine. Dersdarên wi destê Fêrik girtin, jî ber jirbûna wi zef alikariya wi kirin.

Dî sala 1915'an da Fêrik û gelek hevalên xwe bi navê "Xebata Me" kovarekê derdixin. Fêrik zutîrekê dibe redaktorê vê kovarê û hemû giraniya xwe datine li ser karên politîk. Paşê ew diçe tevi koma şorîşvan dibe û li bajarê Eniseyskê çend sala dimine. Dî wê demê da ew destpêdike gelek helbestên şoreşvaniyê dinivise. Ew qet vala namine, li wî bajarî bi navê "Yekitiya Xwendekaran" komelekê saz dike. Bi destê wê komelê paşê bi navê "Bin Ala Şoreşê" kovarek derdikeve. Fêrik jî bo wê kovarê gelek bendên siyasî dinivise. Dî sala 1916'an da gelek helbestên wî li rojneme û kovarên sibiryayê da tîr çapîrîn.

Fêrik Egit Polatbekov paşî kutakirina xwendina navin dike ku here xwendina bîlind biqedine, lê karên politîk rê nadine wê yekê. Ew dî dema "Şerê Hundur" da li hemberî noker, xayin û xwefroşan despêdike dî nav gel da ajitasyon û propagandeyeke fire dike. Li bajarê Tomsê ew tê hûljartîrîn û dibe "Endamê Hukumeta Sovyetê li Sibiryayê". Dî nav Ordiya Sor da ci digere û li hemberî endamên Ordiya Spi bi mîrxasi, şerdike. Lê ew dî xortaniya xwe da, dî bist yek saliya xwe da jî aliyê Ordiya Spi da tê kuştin.

Fêrik Egit Polatbekov xorteki hişyar, jêhati û zef serwest bû. Wi canê

xwe ji bo xweşbexti û azadiya gelên Sovyêtistanê pêşkêşî welatê Lenin kir.
Ew internasyonalisteki nav û deng bû. Wi du xwe ra ji me ra naveki nemrî
hişt û ew çû tevi rêza şehidên şoreşê bû.

HEYKELÊ MIN

Ez dîxwazim, ku ne zêr, ne sifir, ne mermer
Ne ji giranit mınra bîbne heykel
Ser wan hukim dîke qanuna kambax
Ku her tîşt ber dibe tîrax.
Bagerê wan bîşo, hewayê xîrabke
Û cîmaetê axiriyê pê komeyt direke
Tê dernaxın, weki Napolêon jiye.
Na! Şıklê sêwirandinên nesazkırî
Êd xıyalêd efrandinêd mîne hîzkırî
Ez dîxwazim têkîme komeytê hevdu
Ku hêrs bîşuxule, venemre nav wida
Ku şabûn û mesa berbî axiriyê têda bîrqedide
Û Nava besta qurnayê xalida
Ku sotiyê singê qulêd kesrî
Gurbe gazi berbî isyana nemurî
Şîrekêva û xebereke zize qudrêtê
Ezê heykel çêkım, ku wê bibe hogirê zenditiyê
Û nava cêrga qurne û sedsalıyêd dirêj
Sılsiletê wê bêjın: hebûye dengbêj.

GORAN

Helbestvanê mezin Goran lî Kurdistanana Iraqê bo pêştabırına edebiyata Kurdi kareki zef hêja kırıye. Ew carna bı navê Goran Abdullah Bek tê naskırın. Goran dı sala 1904'an da lı bajarê Halabçê hate dinê.

Goran bıçûktiya xwe lı hêla Kurdistanana Tırkiyê derbaz kır. Ew dı sala 1921'an da kete teknikuma pedagogiyê. Paşi kutakırına vê dibıstanê wi lı bajarê Halabçê qasi 12 salan dersdari kır.

Goran dı destpêkê da helbestên xwe ser nexş-nigarên tebiyetê û ser hub-evinê nıtırاند. Dı vê demê da romantizmê dı nav helbestên wi da ciki fire gırtıbû. Goran dı vê demê da bı navê "Helbestvanê Bedewiyê" dıhat zanin. Lê paşê wi riya realizmê gırt û rêke nû da pêşiya xwe. Vir şunda Goran gelek helbestên azadiyê, rızgariyê, dılşahi û aşitiyê nıvısı. Wi diji paşverûtiyê, diji zordestiyê serê xwe tu car xar nekır. Bo vê ji ew dı nav salên 40 - 50' an da serhev car-carna hate gırtinê. Goran paşi şoreşa 1958'a gihiştê azadiya xwe. Ew dı nav wan salan da gelek hate eşandın û wi derd-kulên mezin dit.

Goran dı sala 1962'an lı Iraqê paşi hılbijartinekê bû endamê Komita Aşitiya Cihanê. Ew dı sala 1962'an da bo başbûna nexweşiya xwe çû Yekitiya Sovyetan. Dı vê demê da navê Goran lı hemû cihanê baş hat naskırın. Wi zmanê Erebi, Tırki, Farsi û İngilizi wek zmanê Kurdi usa baş zanıbû.

Hettani iro çar diwanên Goran lı Kurdistanana Iraqê çap bûn.

- 1— Bahaşt û Yadigar, lı Bexdatê - 1950.
- 2— Firmsk û Hunar, lı Baxdatê - 1968.
- 3— Sırûş û Danûn, lı Suleymaniyê - 1969.
- 4— Lawık û Payam, lı Suleymaniyê - 1969.

Usa ji Goran bı navê "Gula Xunê" û "Bukeke Nekem" du listikên

tîyatroyê nîvisiye. Dî van herdu piyesan da nîviskar ser rewşa jîn, bûk û keçên Kurd sekîniyê. Xên ji vana gelek efrandinên dîn ji bî destê Goran hatine nîvisandin.

Ev helbestvanê navdar û jêhati dî sala 1962'an da li bajarê Suleymaniyê çû ser heqîya xwe.

ÊY KOTIR

Êy kotir! Êy şabal meşxeli spi
Bo gêşti bo xarêst ebê raber bi
Rêgay rast nişandey be lawani Kurd
Duşmîn rêy teniwin be dîway wîrd wîrd
Duşmîni gewrey Kurd istimari pîr
Nokeri handawe, dest bîdene şîr
Be rast û be çepa mîl bîwerênin
Sîzay aştiwazi le gel bîsenin
Em çîlkaw xoraney imperyalizm
Palewan keçeli rêgay faşizm
Her yeke le layek dîktatorêkî
Bo bê şermikîrdin eystire torêkî.
Tîrsawîn, be rasti ewîn tîrsawîn
Hemû leş her guçkî, hemû leş çawîn.
Hîsabi coley mû, dengî nebezi dîl,
Epîrsîn lewlawey ke lêy eken sîl.

(Bî zaravê Sorani)

HACI KADİR KOYI

Dî sedsaliya 19'an da êl-êşrên Kurd hevnedikîrîn, pevdîçûn û bela pêşkari hev dibûn. Jî ber vê yekê yekîtiya gelê Kurd ketibû nav tengasiyên mezîn. Vê yekê tenê hêzên kolonyalist ra dest dîda. Helbestvan û welathîzê mezîn Hacı Kadir Koyi jî ber vê yekê zef berxwe dîket. Feodalizm bûbû bareki giran li ser milên gundi û rençberên Kurd sekîni bû. Cara pêşin dî vê demê da Hacı Kadir hemberî bir û baweriyên feodal dengê xwe bilind dîke.

Ew dî sala 1815'an da li hêla Koysancaxê hate dînê. Ew li ber destê feqî û melleyên zane mezîn dibe. Wî li gelek bajaran melletî kirîye.

Demekê şunda Hacı Kadir Koyi diçe Îstenbolê û dî hettani mîrîna xwe jî li wir dimîne. Gelek salan li Îstenbolê ew dî nav kom û komelên Kurdan dîxebite. Doz û pîrsa azadiya gelê Kurd bi heval, hogirên xwe va tevayî dî nav karker, xwendekar û ronakbîran da bela dîke.

Hacı Kadir Koyi dî rêça Ahmedê Xanê da meşiyaye û bûye peyketiyê wi. Bo vê jî pîrsa hevîrtî û yekîtiya Kurdan dî nav helbestên wi da ciki fire girtiye.

Ew li Îstenbolê çend sala dibe dersdarê lawên (kur) Bedîrxan paşa. Hacı Kadir Koyi dî sala 1894'an da li Îstenbolê mir.

ÊY NETEWÊY

Êy netewey Koriyayi nebez (aza)
Êy sê milyon le zerd regez.
To her reng bi, mûn her reng bîm,
Eger netperestîm, be peng bîm.
Ger nemewî serfirazî,
Be hestî xota şanazî.
Ger dujmîni azadî tu,
Be dujmîn nezanîm bo xwe.
Xwayê beşîm her dili bê,
Her ro zerdî û zelilî bê.
Çonkê Korya her tu laman,
Bo yek derd exwazî derman.
Koneperestî naw xoman,
Bo te şîmleki şer bûman.
Timen berbûn, eyanewê,
Heqmen hergîz çînk nekewê.

(Bî zaravê Soranî)

HEJAR

Helbestvanê nav û deng Hejar dî sala 1920'an da lî bajarê Mahabatê hate dinê.

Hejar paşî sala 1940'i lî Kurdistanê Iranê tevi jiyina cıvaki û politik dibe. Ew bo azadî û rızgariya welatê xwe bî dileki şa xwe pêşkêşî vê pirsê dîke.

Cara pêşin Hejar destaneke bî navê "Pîrsên zêna mirov lî ser xweşbextiyê" çap dîke.

Lê navê Hejar dema ku dî sala 1946'an da Cumhuriyeta Mahabatê hat sazkirin, wî çaxî baş hat bihistin. Gelek helbestên Hejar dî nav wan salan da dî ser rupelên rojnemên "Xelale", "Niştiman" da ci girtin.

Dî sala 1946'an da lî bajarê Tebrizê berevoka helbestên Hejar bî navê "Alakok" hat çapkirinê.

Paşî hilweşandina Cumhuriyeta Mahabatê Hejar dî sala 1947'an çû lî Iraqê ma. Hejar dî nav wan salanda belengazi, kesibi û tengasiyên mezin didin. Paşê hêzên zordest lî Iraqê beri Hejar dan û Hejar îjar jî çû lî Suriyê ciwar bû.

Hejar dî sala 1953'an da çû lî Bukreşê tevi şahiya xort û keçên cihanê bû. Paşî vê yekê navê Hejar lî hemû cihanê hat bihistin. Dî sala 1959'an da Hejar diçe Yekitiya Sovyetan û ew dibe mêvanê Yekitiya Niviskarên Azerbeycanê.

Dî sala 1961'an da lî bajarê Bakû gelek helbestên Hejar bî zmanê Azerî ser navê "Kürt Nağmeleri" tê çapkirin. Dî sala 1961'an da jî du berevokên Hejar lî bajarê Moskovayê bî destê K.P. Eyubi tê derxistin. Bî vi tehrî navê Hejar lî Yekitiya Sovyetan zef bela dibe.

Hejar dı helbest û efrandinên xwe da ser brati û dostiya hemû gelên cihanê gelek tişt nivîsiye. Ew ser meznaya internasyonalizmê bûye merveki dîlşewat û bawermend. Bo vê yekê ji navê Hejar lı hemû cihanê pêl daye.

Usa ji Hejar wek Mem û Zin, helbestên Omer Heyam û Şerefname wergerandiye zaravê Sorani.

SIRÛD

Wetan, sîwênd be kê wati serberzi to
Wetan, sîwênd be dahati sed terzi to
Welat, sîwênd, be befrit be xoşiy heyat
Be neftîd, be awît, be Dicle û Fîrat
Heta qetre xwêneki ter şik debeyn
Be qurbani azadi toy dekeyn
Kuranî le rêy Kurdewari mezin
Le kujranisaz in, balam nabezin
Ser û mal be qurban dekeyn giştman
Lê rêy serbexobûni to niştman
Ereb, Tirk û Faris le ser xaki to
Sê dirk in le ser siney çaki to
Heçî xwênmuji Kurd û dagırker e
Kifin helgırın ba rûwê û meqbere
Ebê xwardini ême derken le dil
Çaqo geyiye êskan û xwên hate kul
Demi xenceri tij û mûkarman
Gelê tinûwa bo xwêni bedkarman
Ser û mal be qurban dekeyn giştman
Le rêy serbexobûni to niştman
Le rûy dost û rûxoş û geş her mın in
Le rûy dijmini mewtenum mırđınım
"Gezenfûn" û Şêrdıl deden şahidim
Ke şêrî şer û kotiri aştim
Be dolar ewi wistî dinya kirê
Yexin xoy detopêt û Kurd namirê

Hezar sıwendi Bexda wekû pûş e lam
Le ser zorkeran merg e hêzi selam
Ser û mal be qûrban dekeyn gıştıman
Le rêy serbexobûni to niştıman

(Bı zaravê Sorani)

Institut kurde de Paris

HEMİN

Hemin dı sala 1921'an da lı Kurdıstana İranê hate dinê.

Hemin bı Hejar û Qazi Muhammet va tevayi bo avakırına Cumhuriyeta Kurda lı Mahabatê zef xebitiye. Ew himdareki "Komela Jiyani Kurd" e.

Hemin ,çawa dı nav xebatên politik da, usa ji warê pêştabırına edebiyata Kurdi da karên hêja û granbıha kırıye. Cara pêşin helbestên Hemin ser rûpelên rojnemên "Kurdıstan", "Hewari Nıştıman" û "Hewari Kurd" hatın çapkırın.

Gelek helbestên Hemin bı zmanê Azeri derketın. Ew çawa dı nav Kurdan da, usa ji dı nav Azeriyan da zef hate hezkırınê. Bo wê yekê ku Hemin dı helbestên xwe da pırsa internasyonalizmê û bratiyê zef baş nırandıye.

Dı sala 1976'an da helbestên Hemin dı nav pırtukekê da hatın berevkırın û ev pırtuk lı paytextê Iraqê bı navê "Tari û Ronahi" hat çapkırınê.

TİROPKİ RIZGARÎ

Rêbwarêkım yekım aza û bezıbkû zakon
Debrım çol û çiya û pêdeşt û bêron
Berhelıstım dekem hepırûn be hepırûn
Derom berew aso, berew asoyi ron
Derom derom ta tıropki rızgar bûn.

Kend û kosp hengavim pê naka şıl
Bê te ser rê m hezaran gaberdi zıl
Bı hêzi şan û baho pê yidedem tıl
Derom berew aso berew asoyi ron
Derom derom ta tıropki rızgar bûn.

Pêm girtewe, derçûm le dare dare
Rê m girtewe rê gay (qazi) û (aware)
Namtırsini gulle, petık, sê dare
Derom berew aso berew asoyi ron
Derom derom ta tıropki rızgar bûn..

Bew xunaney lew rê baze rıjawe
Guli ali serbesti Kurd rıwawe
Mınış bedılı pır le hiwa û bırwawe
Derom berew aso berew asoyi ron
Derom derom ta tıropki rızgar bûn.

Roleyi Kurdım fêri hewraz û lêjım
Ta zor bırom zıyater ereq bîrêjım
Kurttır debê rê yay dūr û dirêjım
Derom berew aso berew asoyi ron
Derom derom ta tıropki rızgar bûn.

Narewmewe le dawel û tarmayi
Zorım diwe balel û tarikayi
Dênım bew şewgare reş dıwayi
Derom berew aso berew asoyi ron
Derom derom ta tıropki rızgar bûn

Mın perwerdey bın sê beri eşkewtım
Gelê k caran le çalawi reş kewtım
Hatıme derê, hedam neda, neserewtım
Derom berew aso berew asoyi ron
Derom derom ta tıropki rızgar bûn.

(Bı zaravê Sorani)

İBRAHİM AHMET

İbrahim Ahmed bî xwe rojnemevan, nivîskar û helbestvaneki navdar e. Ew dî warê gulvedana edebiyata Kurdi da zef xebitîye û dî vi wari da keda wi zef derbaz bûye.

İbrahim Ahmed dî sala 1914'an da li bajarê Suleymaniyê hatiye dinê. Paşî kutakirina fakulta dadîgehiyê, wi gelek salan avukati kir. Ew dî nav wan salan da bûbû xorteki serwext û hîşyar. Paşî vê yekê wi çawa dî nav xebatên politik da, usa ji dî nav karên rewşenbîniya Kurdi da hertim bî aktîfî ci girt.

Dî sala 1939'an da bî destê İbrahim Ahmed kovara "Gelawêj" (Navê Stêrka Sîbê) derket. Ev kovara hettani sala 1949'a jiyina xwe da berdewamkirinê. Paşê Gelawêj qedexa bû û redaktorê wê ji hate girtinê. Ser rûpelên vê kovarê çawa efrandinên nivîskarên Kurd, usa ji gelek wergerên nivîskarên bîyani (dereke) hatin çapkirin. Dî wê demê da Gelawêjê bo pêştabirna çand, zman û zargotina Kurdi roleke zef mezin list.

İbrahim Ahmet paşê bû redaktorê rojnema "Xebat"ê. Ev rojnema jî aliye Partiya Demokrat a Kurdistanê Iraqê da derdiket. Ew demekê şunda ji bû sekreterê partiyê. Dî vê demê da İbrahim Ahmet hemû graniya xwe dani ser xebatên siyasi. Lê paşê İbrahim Ahmet bî Barzani va ser hîne pirsan hev nekîrî û pevçûn. Paşê ew jî endamtiya partiyê hate derxistin.

Nivîskar İbrahim Ahmet bî pîrani çirok û serhatiyên kurt nivîsiye. Wi usa ji gelek helbest pêkaniye. İbrahim Ahmet dî çiroka bî navê "Xazê" da bî dileki keser va eş-bîrînen keçeke Kurd- Xazê dîkolîne. Nivîskar dî çirok û serhatiyên xwe da nişan dîke, ku bir û baweriyên feodal bî hezar salan gelê Kurd dî nav tariyê û nezaniyê da hiştine.

Dî sala 1958'an da li bajarê Kerkûkê bî zmanê Kurdi û Tırki kovarek bî navê "Şefek" jî aliye İbrahim Ahmet da têt derxistin. Dî nav rûpelên vê ko-

varê da gelek efrandinên bedewiyê hatine çapkırın.

Disa İbrahim Ahmet ser peywendiyên Kurdan û Ereban pirtukek ji nivisiye.

BEREW RONAKÎ

Le naw cergi tarikyêwe,
Dest bı kelepçe û tewq le mul
Û zinzir le pê,
Le kangay nezani û hejari
Û dilêwê kewtûme rê
Hatûm, erom berew ronaki.

Pıştım darzawi cezrebey qemçiyê,
Nawçewanım tıfı pia dête xwarê,
Pê m şewi dar kariye,
Firmêsk le çawma getis mawê,
Pıştım be ser êskma wuşk bûtewê,
Belam be dilêki wek polawê,
Rê m girtûde ber,
Erom berew ronaki.

Mandûm û rêgakem dûre,
Bırsım û duşmınanakım têrın,
Rûtım û ewan poşten,
Bê hêzım û ewan bedeshelatın,
Mın dest û pê bestrawım û ewan berelan,
Le gel ewaş da, be wıstıneki neqor
Û be giyaneki nebez û zateki merdane,
Erom berew ronaki.

Ezanım, zor çak ezanım,
Çı riyeke sextım le bere,
Ezanım, zor çak ezanım,
Çıderdû azar û erkêkım le sere,
Ezanım, çend duşmını zordar û xwênê
xwê rê m lê egrın,
Belam, ne sexti rêga, ne sami tariki
Bê payeni dewr û pıştın,
Ne zori û zordari duşmın ewendey
Tozê kar nekene dı lım,
Serêke û bê nawme û naygermewe,
Erom berew ronaki.

Ezanım, duşmın ek anım çı bılımetêkım
Le azardan û kuştına,
Hergiz ew daxanem le ber çaw la naçê
Ke be nawçawani ba û bapirmıyanewe nawe,
Ezanım, çı şeytanêkyan lê derçûwe,
Le mıjdan mırandın û cankuştına,
Belam, le hemû daxê lay mın be na sortır,
Jıyani êstay xome,
Boye, hêz niye bım westênê,
Deshelat niye lam da le rê,
Royım û erom berew ronaki.

Ezanım, renga neş geme amanc,
Renga le yekem qonax da bı kujrım,
Zor rêy tê eçê le rêga bımrım,
Belam, bımrım û berew ronaki bırom,
Le hezar jıyani naw tariki çaktıre,
Boye, her erom berew ronaki.

Na na, mûn her xom nûm,
Be tenya ne kewtûme rê,
Hezaran hezaran hêjarî,
Hemû kerameti pişawman hestawetewe,
Pişti çerm be dar firêdrawman hatûte swê,
Abroy tikênrawman dêman exurrêt,
Wijdani nîwênrawman rast botewe
Her çi zor yê lêman krawe,
Le baw û bapirman krawe,
Her çi derd û azarêk le dili û hejarîman diwe
Bûte hêzê dîl û can û wereman,
Hemû be carek,
Em care hemû be carêk,
Eroin berew ronaki.

Berew ronaki eroin û bê guman,
Be kwêrayî çawi hemû duşmînan û
Sereray hemû sexti û tûşî û metersî
Û tarîkî rê û ban,
Geyiwînê û eygeynê.

(Bî zaravê Soranî)

KAÇAXÊ MIRAD

Kaçaxê Mirad dı sala 1914'an da lı Qersê, dı gündê Tendurekê hate dî-nê. Malbata wi malbateke kesib û belengaz bû. Jı ber vê yekê wi êş-bırin û derd-kulên mezın ditiye, vê yekê zef tışt hîni wi kırıye.

Kaçaxê Mirad gelek salan dı rojnema "Riya Teze" da xebiti. Ew dewsgirtiyê Redaktorê vê rojneme bû. Kaçaxê Mirad lı Erivanê dıbıstana dersdari-yê kuta dıke û dibe mamoste.

Dı sala 1939'an da Kaçaxê Mirad tevi Şerê Cihanêyi Dıwemin dıbe û hemberi hêzên faşist şer dıke. Paşê ew demekê dı Televizyona Ermenistanê da dıxebite.

Çend salan şunda Kaçaxê Mirad jı ber xebatên giranbıha û hêja ew xeleta bı navê "Stêrka Sor" distine. Ew beri mırına xwe endamê Yekitiya Rojnemevanên Ermenistanê bû. Usa jı pirtukeke ser zmanê Kurdi jı aliyê Kaçaxê Mirad da hatiye nıvisandin. Ew dı sala 1979'an da çû dilovaniya xwe. Lê wi du xwe ra gelek efrandinên nemrı jı me ra hiştın. Wi gelek helbest nıvisine û jı wana gelek jı wergerandinê zmanên bıyani. Bo pêştabırına edebiyata Kurdi keda Kaçaxê Mirad zef derbaz bûye. Jı aliyê wi da gelek pirtûk hatine çapkırın: Şewq, Bihara Teze, Gava Çara, Gulperi û gelekên dın.

DEWRA KOSMIKIYE

Bahar hela jı mehela
Xwe teze ranişte gund,
Gava besa qencenevsa
Dınê hılda gelek tind:
Welatê mın, qanatê mın,
Vekır dewreke teze,
Bı meydana hûnûrvana,
Erşa "Vostok" dibeze:
Ser Gagarin, bengzi narin
Geriya renga ne beled.
Sıyaneta me, rımeta me,
Bılındkır bê hed û sed.
Lê dı wıra noli şera,
Pênçek jı çinê ezmin.
Ku bı sire lı wi sûrê,
Eşkerekın boy wetın.
Wan bê talaş hewa qelaşt,
Dewra Kosmikiyê danin
Û navê wan, her gavê wan,
Dınê ra bı mızgini.
Ezman ani merd merdani,
Qefesa xwe ber vekır,
Û xased me-merxased me,
Hemdi xwe le mêzıkır
Tırê hivê jı paşive
Rabe, here reqasê,
Deyn steyrkake, xwe sıtavke,
Bona heyr û hewasê.

KAMURAN BEDIRXAN

Kamuran Bedirxan dı sala 1895'an da lı Tırkiyê, bajarê Stembolê hate dîné. Wî salên zarotiya xwe lı hêla Cızira Botan, dı ser erdê kal û bavê xwe derbaz kır. Dı nav wan salan da lı Kurdîstana Tırkiyê welathîzên Kurd lı hem-beri Roma Reş şer dıkırın. Dı sala 1925'an da bı pêşengiya Şeyx Seyit lı Kur-dîstanê serhıldaneke mezin teqiya. Du vê serhıldanê zordestiyên lı ser Kurdan her çûn zê tır bûn. Paşi vê yekê gelek bineciyên Kurd derbazi Suriyê bûn. Dı nav wan da malbata Kamuran Bedirxan ji hebû.

Kamuran Bedirxan bo xwendina bîlind diçe Elmanyê û lı bajarê Leip-zig'ê dest bı xwendina huqûkê dike. Çı wexti xwendina xwe kuta dike ew wedigere Kurdîstanê. Ew bo derxistina kovara "Hawar" lı Şamê zef dixebite û alikarike hêja nişan dide. Disa dı destpêka sala 1940'an da lı Beyrutê Kamuran Bedirxan bı zmanê Kurdi-Frensi kovara "Roja Nû" derdixe. Van herdu kovara ji dı warê pêştacıyina zmanê Kurdi û dı warê gulvedana folk-lora (zargotin) Kurdi da roleke mezin listin. Gelek nivisar û helbestên wî dı van kovaran da wext-wext hatine çapkirinê.

Dı sala 1932'an da berevoka helbestên Kamuran Bedirxan lı Şamê bı navê "Dilê Kurê Mın" hate çapkirinê. Demekê şunda Almaneki ev pirtuka bı navê "Der Adler Kurdistan" wergerande zmanê Almanî. Nexş-nigarên welathîziyê dı nav helbestên Kamuran Bedirxan da ciki fire girtin.

Kamuran Bedirxan ji aliyê din da ser zmanê Kurdi xebatne kardar, kêr-hati û hêja pêkaniye. Paşi Şerê Cihanêyi Duwemin ew diçe lı Parisi dikeve zaningeha Sorbonê û dibe doktorê zmanê Kurdi. Ew gelek salan ser rêzmana (gramatik) Kurdi karên zanisti, çê dike. Cara pêşin lı Frensê dı sala 1959'an da bı navê "Gramera Zmanê Kurdi" pirtukeke wî tê çapkirinê. Ew hettani mırna xwe lı ser zmanê Kurdi sedi zê tır efrandinên granbiha dinvise. Dı ji-

yina xwe da wi bî girani serê xwe bî zmanê Kurdi va êşandiye û dî vi wari da keda wi pîr derbaz bûye. Kamuran Bedîrxan bînge û himên zmanê Kurdi zef baş kolandiye.

Kamuran Bedîrxan usa ji gelek "Çarinên" Helbestvanê Ecem, Omer Hayyam wergerandiye zmanê Kurdi.

Ew dî sala 1978'an da li Parisê çû dilovaniya xwe.

BI YEK BIN

— Şêx, axa, beg, gundi, pale hemi
brayên hev in, welat bî xebat û
xêreta wan hemiyar aza dibe.—

Gundi û mela û şêx û axa,
Seyda û feqi, nezan û zana
Em Kurd in; erê; û yekdîl in em;
Şabûni û matemê de hemdem.

Axa û mela û pale, koçer,
Kurd in û hemi bira ne yekser.

Xelkê me hemi; jî qehr û derda
Gava dîgiri welatê Kurda
Rabûn û gişa jî dîl, û tev da
Gundi weke pale, şêx û axa,

Pev ra xwe jî bo me dane kuştin.

.....

Gundi û feqi û şêx û pale;
Pev re dîkîrî fixan û nale.
Erd û şerefa me pak e; Kurd in;
Xwin û neseba me çak e; Kurd in.

Axa û mela û pale, koçer,
Kurd in û hemi bra ne yekser.

Mêrani û xeyret û şehamet,
Kevnar e, lı cem me rêz û adet
Erdê me delal e; xemrevin e
Tırba Mem e ew, welatê Zin e.

Axa û mela û pale, koçer
Kurd in û hemî bra ne yekser.

Xeyda hev û du jı dıl derinın,
Kurd in hemî em kezebbırının,
Tırsa we me be jı pûk û badev,
İlm û hınera xwe gi bıdın hev.

Axa û mela û pale, koçer
Kurd in û hemî bra ne yekser.

Xelkê me hemî; jı qehr û derda
Gava dıgırî welatê Kurda
Rabûn, û gışa jı dıl, û tevda
Gundi weke pale, şêx û axa

Pev re xwe jı bo me dane kuştın

.....

Institut kurde de Paris

KARLANÊ ÇAÇAN

Karlanê Çaçan dı sala 1929'an da lı nehiya Ararasê hate dinê. Wi dı sala 1952'an lı Erivanê fakulta Dîrokê xılaskır. Paşê ew çend sala dı rojnema "Riya Teze" da xebiti.

Dı jiyina xwe da Karlanê Çaçan ser dirok û diroka gelê Kurd xebatne zef kêrhati û hêja pêkaniye. Dı sala 1977'an da lı Erivanê pirtukeke bı navê "Pismamtiya Cimaeta Ermeniya û Kurda" jı aliyê Karlanê Çaçan hat çapkırinê. Dı vê pirtûkê da niviskar ser dosti, pismamti û bratiya van herdu gelên rohilatê sekmiye.

Jı aliyê dın da Karlanê Çaçan dı warê edebiyatê da ji gelek efrandın pêkaniye. Pıraniya helbestên wi jı bo zarokan hatine nivisandın. Karlanê Çaçan giyanê (ruh) zarokan zef baş naskiriye, bo vê ji helbestên xwe bı dileki şa pêşkêşi zarokan kiriye. Hettani niha ev berevokên navê wan lı jêrê hatine nivisandın, jı aliyê Karlanê Çaçan da dı nav salên cure-cure da hatine çapkırinê.

- 1958 — Ahmedê Egit
- 1960 — Gul
- 1961 — Şêr û Kew
- 1967 — Berbanga Welatê Mın
- 1972 — Baqa Tav

Karlanê Çaçan niha lı zaningeha Erivanê dı para (beşa) Rohilatzaniyê da dıxebite. Ew usa jı endamê Yekitiya Niviskarên Kurda ye. Dı sala 1981'an da pirtukeke Karlanê Çaçan hat çapkırin: "Pırsa Kurdan dı Nav Rojneme û Kovarên Ermeniyân" da.

ÈRÈVAN

Çendık û çend qurne hatın,
Hatın û çûn,
Çendık û çend padşa hatın,
Hatın û çûn,
Çendık û çend dijmin hatın,
Hatın û çûn,
Çıqas şer lı ser te bûn,
Bûn temirin,
Lê tu mayi û bûyi stûn
Roja iro.
Tu geşiri, te gul veda
Roja iro,
Tu xemli nola bûka
Roja iro,
Û tu keti xweş govendê
Roja iro,
Govend dıçe, gıran dıbe
Roja iro,
Nav govendê al gezezi
Roja iro,
Tu ketiyi nav wê govenda xweymal û hal
Gul vedıdı, dıteysi, dıçırûsi
Roja iro,
Dıxemli, dımılmıli, tu şa dıbi
Roja iro.

KEMAL BURKAY

Kemal Burkay dı sala 1937'an da li hêla Dersimê, dı gundê "Dırban" da hatiye dînê. Li Kurdîstana Tırkiyê dı wê salê li dorberê Dersimê serhildaneke mezın destpêdike. Roma rêş dı nav van salan da sondeke mezın xwarbû ku gelê Kurd ji ortê rake.

Kemal Burkay zarotiya xwe li gundên Dırban û Canikê derbaz kır. Wi dibistana pêşın li wır kuta kır. Ew dı nav van salan da tengasiyên mezın dibîne, ew herro pêxas û ti-bırçi radibe dıçe vê dibistanê. Bavê wi meriveki bê erd bû, wi dersdari dıkır.

Niviskar, helbestvan û ronakbir Kemal Burkay li Akçadaxê dikeve zaningeha bı navê "Köy Enstitüsü" (Enstitüsüya Gundıyan). Ew dı nav van salan da dibe xwendekareki jir û jê hati. Kemal Burkay dı vê zaningehê da şev-ro dı-xwîne, zêna xwe pêştâ dibe, paşi vê yekê Kemal Burkay dibe xorteki hişyar, serwest û çavkekiri.

Paşi kutakırna vê xwendegehê ew dikeve zaningeha Dadıgehiyê (hukuk). Kemal Burkay dı vê demê da destpêdike gelek çirok, serhati û helbestan dıniwîse. Ew cure-cure kovar, rojneme û pirtukan dıxwîne û westan çiye nızane. Ew dı nav van salan da ji aliki da dıçe zaningehê, ji aliki da ji dersdariyê dike.

Dı sala 1965'an da Kemal Burkay dikeve nav cêrgên (refên) "Partiya Karkerên Tırkiyê" û ew gelek salan dı nav vê partiyê da dıxebite. Ew bı dileki şa xwe pêşkêşî serketina doza karkerên Tırk û Kurd dike. Pêşiya her tiştî sosyalizm bo Kemal Burkay dibe bawerike mezın.

Kemal Burkay gelek rojên tırş, tal û bı jehr ditiye. Hêzên kolonyalist tu west dest ji pêşira wi bernedane. Dı sala 1966'an da bendeke Kemal Burkay dı kovara "Yeni Akış" da derdikeve, ji ber vê bendê ew tê girtinê û 3.5 me-

han dı zindanê da dîmine. Paşi sala 1971'an ew çu caran disa tê girtinê û ew 9 mehan ji azadiya xwe dûr dikeve. Paşê dema ku zordestiyên ku li ser Kemal Burkay zêtir bûn, ew çû du salan li derwayi welat ma. Hîsreta welat li ser dilê wi dibe kevîreki dîsekine. Lê wi hertim bina xwe fire girtiye û baweriya xwe tu wext wunda nekiriye.

Ew du salan şunda ji derwayi welat vedigere tê welatê xwe. Dî nav van salan da bir û baweriyên sosyalist li Kurdistanê bî lez belav dibûn. Dî sala 1974'an da li Kurdistanê Tirkîyê "Partiya Sosyalist a Kurdistanê Tirkîyê" hat avakirin. Kemal Burkay bû himdareki (rîkîdar) vê Partiyê. Wi ji bo azadiya Kurdistanê bî gelek hevalên xwe va tevayî dî nav baskên vê partiyê da ci girtin.

Çawa dî warê politikayê da, usa ji dî warê edebiyatê da Kemal Burkay bûye miroveki navdar û jêhatî. Cara pêşin dî sala 1967'an da helbestên wi bî navê "Prangalar" hatin çapkirin. Dî sala 1976'an da pirtûkeke nû ji aliyê Kemal Burkay da bî navê "Dêrsim" tê çapkirin.

Nexş-nigar û reng-awazên helbestên wi bî grani Kurdistanê. Ew bî dileki na hezar dili li ser welatê xwe bengine. Dî nav xetên wi da eş-bîrîn û derd-kulên gelê Kurd bî jêhatike mezûn va hatine nîrandinê. Wi dî helbestên xwe da hertim hêvi, baweri û gumana xwe hertim parastîye. Xurtbûna şengşepaliya xetên Kemal Burkay bedewiya helbestên wi nişani me dide. Ronahiya rojên delal û rojên azad dî nav helbestên wi da baş dîçûrûse. Nexş û xemlên rengin va helbestên Kemal Burkay li ser himên mirovhîzi, welathîzi û li ser himê biratiyê gulvedane.

Ji ber zordestiyên hêzên kolonyalist Kemal Burkay dî gelek nivisarên xwe da navê xwe yê rasti hertim veşartîye. Dî nav gelek rojneme, kovar û pirtûkan da bî navê "BARAN" Kemal Burkay zef tişt nivîsiye. Wi bî vi navî du pirtûkên Kurdî wergerandîye zmanê Tirkî. Ji wana yek destana "Memê Alan" e. Ev pirtûk dî sala 1977'an da li Kurdistanê Tirkîyê hat çapkirin. Disa Kemal Burkay bî navê "BARAN" helbestên niviskareki Kurdên Sovyetistanê- Eserê Boyik dî sala 1979'an da bî navê "Dağ Çiçekleri" (Kulîkên Çiya) wergerandîye zmanê Tirkî. Wi dî van wergeran da zmaneki zelal, paqîş û dewlemend xebî-tandiye.

Gelek pirtûk, bend û broşûrên wi ji bî navne din va hatine nivisandinê. Hettani niha dî nav rûpelên gelek rojneme û kovarên Kurdî-Tirkî da pîr efrandinên Kemal Burkay ci girtine. (Özgürlük Yolu, Roja Welat, Çıra, Yeni Akış, Sesimiz, Dengê KOMKAR, Roja Nû, Yeni Toplum, Varlık, Yarına Doğru, Papyrus).

Kemal Burkay dî sala 1964'an da romanek bî navê "Yaşamın Ötesinde" nivîsiye. Ev romana dî nav rûpelên rojnema "Vatan" da li Tirkîyê kerî-kerî hatiye veşandinê. Usa ji bî Kurdî- bî Tirkî Kemal Burkay bî navê "Dawîya Dehaq" tiyatrok pêkaniye. Dî vê listika biçûk da ser qewmandina Newrozê hatiye sekînanîn.

Kemal Burkay bî navê "Sosyal Emperyalizm Sorunu ve Türkiye'de Maoçu Akım" (Pîrsa Emperyalizma Cıvaki (Sosyali) û Bir-Baweriyên Maoçi-

yan lı Tırkiyê) pirtûkek dı sala 1976'an da nivisiye. Wî dı vê pirtûka xwe da çewt, şaşî û xeletiyên "maociyan" nişan daye.

Ewên ku dıxwazın zmanê Kurdi hinbın, Kemal Burkay bo wan pirtûke-ke Dersên Zmanê Kurdi nivisiye. Ev efrandına gıranbıhayê dı nav wedeki kurt da wê bê weşandin.

SPARTAKUS

Jin stranek e Spartakus
Derbas dibe û dıçe.
Gava roj bılind dibe lı ser çıyan
Û pêlên mor lédıxın lı beravan.
Jin stranek e Spartakus
Zaroyên pıçûk û jinên pale dibêjin
Lı wir, lı deştên Trakyê.

Azadi wek teyrek lı ezman e
Wek pelên daran û dılopek baran e
Wek stêrên çavên Varinya ne
Ew keçıka dil, Britani
Ew kulılka zozani
Wek kenek bı jan e
Lı ser rûyên gladiyatoran
Gava xwına wan tev lı axê dibe
Û dımırın bı mêrani...

Ew çı dızanın dostaniyê,
Çı dızanın bratiyê,
Bona yeki dın mırın.
Ew çı dızanın Spartakus!
Gava rabûne pıyan kevır û kuçên
Makedonyê û Lombardiyê.
Nexweş û kal û keçên ciwan,
Bo azadi wek al dibû porên wan.

Ew delaliyên şahrewan ên Romê
Çer dıkın şerût xwedi dıkın,
Usa ji mêrxwasên xurtirin.
Ên Efrîqê, Esyê û Amêlkanê
Yên ku, ji dilîti bêtır, li dinê bê heq in
Bı hev dıdın kuştın li meydanan
Û pê ra teqteq dıkenın
Bı ken û kêf û elmasan din dıbın.
Ew delaliyên şahrewan ên Romê

Genimê deşta Frigye
İbrîşimê Ecem, pembûyê Mısırê,
Dewarên qelew ên Efrîqê,
Darên sedr ên Finikê
Û keçên ciwan ên Normandiyê
Hertışt, usa ji pêlên deryan û ezmanê hêşin
Çiyayên, bayê hênik û roniyayê royê
Bo wan kedxwaran bû tu dıbê.

Hatına dinê bı dilî, dı stû da zincirek
Lı ser pıştê qançiyek
Û dı dil da brinek Spartakus.
Qesran çê bıki û tê da xulam bı
Rêyan çê bıki û dı bıngan bı
Pırên ku tu derbas na bı
Zındanên ku tê da dırzi
Û guneyên ku ne ên te ne
Jı roja bûyinê heya mırinê bıqşini.

Zincir şkandın delal e Spartakus
Wêk ezman e, wek jiyin e
Wek evin e
Jı şev derketna rojê
Jı zinciran pê da dînê dirêj e
Jı diwaran pê da jiyin freh e
Lê belê delaltirê evinan
Zincir şkandın e lı dînê.

Tu qe bir diki Spartakus
Rûyê reşıkê Efrîqê
Tu qe bir diki çavên wi
Mırov ku hez kır, usa dibê hezkırın.
Mabeyna şûr û xwin û Romıyan da ji
Wi
Xwe kuşt bo ku te ne kuji
Tu lı wê gavê hatıbûy lêdan
Mırın baştır e, jı jina han

Ewên ku ne wek dilê Romıyek
Wêk dilê dileki dı bin lıngan ın
Û gulçiçekan dıdın
Ramusana ewrên sıpi lı ser wan

Jı wan çiyayên Makadonyê derket
Rawirt jı deştê Macaran
Ku cihên hespên kîhêl
Û berx û karan ın
Derbas bû jı Alpên berfin,
Û jı erdê dil seranser
Wek mîstek av vexwar azadi
Û lı serê rıma xwe
Evin û xuyê enıyan dıbr
Ew, ala dilan, Spartakus!..

Ewên ku li qesrên mermer dijyan
Lı ser xwin û hestıyan saz bıbû şana wan
Û esızade bûn dı saya bêbexti û peran
Tıştên ku te zanıbû Spartakus
Ew qe nızani bûn
Te ku zani bû bji bo zaroki
Dıl bıdı jnki.
Bıtewi axê maçki
"Xwedêyek me dilan ji heye"
Lê te ev zani bû
Ger heye lı ku ye ev xwedêyê dilan.

Xızani tıştekek xırab e Spartakus!
Û tıştekek xırab e nezani,
Lê caran tıştekek ne xırabtır e lı dınê
Jı stû xwarkırnê,
Tu ji bınketi lı paşiyê
Lı çarmıxek te can da
Lê wek stranek ji devran heya devran,
Te hini me kır şerkırın wek mêrxasan
Û navê xwe, SPARTAKUS !..

MELEYÊ CIZIRÊ

Navê Meleyê Cızirê dı nav Kurdan da zef bela bûye. Ev helbestvanê navdar, jı aliyê Kurdan da tê zanin; wek "Pêxemberê Ser Defterê". Navê Mele bı rasti Şeyx Ehmed e. Ew dı kutasiya sedsala 11'an da hate dinê. Wi zarotî û xortaniya xwe li hêla Cızirê derbaz kır. Bavê wi Şeyx Mehmet meriveki gelek zane bû. Ew dı ber destê wi mezin bû û ghişt.

Mele xwendina pêşin, li Cızira Botan da kuta kır. Ew bo pêştabırına xwendina xwe çû derkete welatên Ereban û Ecemistanê. Jı ber vê yekê ji ew hini zmanê Erebi û Farısı bû. Paşê wi bı tehreki filozofi dest bı nıvisandına helbestên xwe kır.

Meleyê Cızirê gelek salan dı diwana Mirê Botan da bûye dengbêjê Mirê Cızirê. Lê paşê Mela dest jı vi şuxuli berdide û ew diçe bajarê Diyarbekirê dibe dersdar. Ew praniya helbestên xwe li vıra dıvise. Dı nav wedeki dirêj da Meleyê Cızirê 30 salan li Diyarbekirê meleti û dersdariyê dıke.

Meleyê Cızirê dı 75. saliya xwe da vedıgere diçe welatê xwe Cızirê û li wıra ji wefat dıbe. Hettani niha ji şuna tırba wi jı aliyê Kurdan da wek ziyaretekê tê zanin.

Dı sala 1904'an da diwana helbestên Meleyê Cızirê li Almanyê - bajarê Berlinê jı aliyê M.Xartman da tê çapkırın. Disa dı sala 1941'an da ser rûpelên kovara Hawar li Şamê gelek helbestên wi çap bûne.

BILBIL

Bilbilê mecrûhê eşqêtaqata xaran nehın
Nê gulava rişê sine pişkokaan bê xari bıt
Her dilê bazisıfat seydê de deyxûnek hebi
Fır-r û perwazê humayê pençeyê şenqal bıt
Yar divê hakım bıtın qewlê reqıban guh ne kıt
Şahê mılke dılberê dê failek mıxtari bıt
Da bı zılmê qet ne soji xenc û xet xalên dı hûr
Xeyrixwahên dewletê mir dê lı wan guhdar bıt
Teyrê dil bê temhe ki nayêle dest şehzadeyan
Quşciyê şahin dı dest wê lı pey azari bıt
Bendeyê ba xwey bivê dı meyla sim ûzer ne kıt
Da etaya padişahan bê hed û hejmarı bıt
Sar dı bıt ma dil bı sed cewr û cevayên zer-reyek
Eşqê tebiet nar e hıngi dê bıçıt dijwari bıt
Leşkerê alem meger yekser te dijmin bı mela
Xem bı mûyek nakışini ger te dılber yari bıt

MİKAYİLÊ REŞİD

Mikayilê Reşid dı sala 1925'an da lı bajarê Tibilisê hate dınê. Berê dê û bavê Mikayil lı dorbera bajarê Wanê dıman, lê dema ku Şerê Cihanêyi Yekemin destpêkır, ew jı destê Roma reş revine û hatine lı Gurcistanê ci-war bûne.

Mikayilê Reşid xwendına pêşin û navin lı Ermenistanê qedand. Paşê bo xwendına bılınd ew diçe derdıkeve bajarê Moskovayê. Ew lı wıra dıkeve instituta edebiyatê. Mikayilê Reşid dı sala 1954'an da vê zaningeha ser navê Maksim Gorki kuta dıke. Paşi kutakırına xwendına bılınd Mikayilê Reşid wedigere tê lı Ermenistanê dımine. Ew lı rojnema "Riya Teze" û Radyoya Erivanê da dibe werger.

Mikayilê Reşid endamê Yekitiya Niviskarên Sovyetistanê ye. Hettani niha gelek helbestên wı bı zmanê Urısı û bı zmanê Ermeni va hatine çapkırınê. Mikayilê Reşid lı Ser edebiyata Kurdi û lı ser edebiyata cihanê usa jı gelek bend û qıse nivisine. Jı aliyê vi helbestvanê Kurd da hettani niha gelek pirtûkên helbestan bı zmanê Rusi û bı zmanê Kurdi hatine çapkırın. (Bı Rêd Wetan - 1958, Dîlê Mın - 1960, Pencere - 1974, Mitalê 1978).

CIMATA MIN

Rê dūr bûye, çetın bûye,
Ser rê dûman û muj bûye,
Cimata mın bı zemana
Ser wan rêya bêçar bûye.

Hezar dijmin, hezar neyar,
Çawa gurê birçi û har,
Dizêrandin cımata mın,
Jê re danin kul û mırın.

Bı zemana nav şera de,
Kesi pişt û komek neda,
Û cımata mıne kemal
Ma bû tenê, mabû bêçar.

Disa usa bı zemana,
Cımata mın bextrêş bıma,
Herkê neba Oktiyabra geş,
Ku rê vekır boy umrê xweş.

Û jı pişt cımata mın,
Hezar barê giran ketın,
Tevê dıha ronahi da,
Imrê (Jiyinê) teze işiq veda.

Lı welatê şêwrê nıha
Tev miletên dost û bıra
Bı imrê şa, têr û tiji,
Cımata mın kubar diji.

OSMAN SEBRI

Osman Sebri dî sala 1906'an da lî Kurdîstana Tirkîyê, hêla Meletyê hate dînê. Wî salên zarotî û xortaniya xwe lî wir derbaz kîr. Dî salên xortaniyê da Osman Sebri bî lez hişyar û serwext dîbû. Hêzên kolonyalist dî wê demê lî Kurdîstana Tirkîyê zordestike mezîn pêkanibûn. Gelek gundi, rençber, şivan û gavan jî aliyê Roma reş da dîhatin kuştinê. Welathêzên ku jî ber vê zordestiyê difilitin, ew dîrevin dîçûn Kurdîstana Suriyê star dîbûn. Dî nav wan da Osman Sebri jî hebû.

Lê Osman Sebri lî Suriyê vala nema. Dema ku dî destpêka sala 1932'an da kovara Kurdi lî Şamê derket, ew dî nav koma nivîskarên "Hewar"ê da ci dîgre. Wî dî kovara Hawar da gelek helbestên rîzgari û azadiyê nivîsi. Osman Sebri piçek efrandinên xwe jî wek çirokan (fabl) pêkani.

Dî sala 1950'an da lî bajarê Şamê Osman Sebri bî navê "Bahoz û Çend Nivîsarên Dîn" pirtûkek nivîsi. Dî helbesta Bahoz da nivîskar xetên xwe zef baş du hev rêzkirîye: "... vê car, dîkarin, reş û gewr, sor û zer bî hevra bijin, bijin bî xweşi, bî nûmeti..."

Osman Sebri niha lî Kurdîstana Suriyê dimine.

EVÎN

"Jî Birên Rojên Kevîn:"

Hê warê ko bîyan bû
Yanzde salan jî bo mûn,
Ne hezkırna delalan,
Ne serdîlk ne yar û jun.

Ew pêl jî emrê şirin,
Bori dî deryayê xem.
Tev diltengi zıvare
Bî dijwari û elem,
Wek rêwiyê pîrwestî.
Bêzar bû bûm jî jinê
Kê bir dıbr bınêre,
Lî deftera evinê.
Me got qey derd û kulan,
Arê dî dil temirand.
Çıra bîhara jinê
Bî zorbaki vemirand.
Nediyar bû ew rê jî mîn
Ma bûm dî kuncê tari,
Tîm bîlêkek birêkuj,
Bî ser dîl da dıbarî.
Kurme wî nav evîn bû.
Dî bîstanê cıwani
Bî derd û kul û hesret!
Ket xew serê xwe dani,
Bîhar holê kuta kır.
Çû dawîya havînê
Hîşyar ne bû bî carek.
Bê hevî bû jî jinê.
Îsal ku her du paiz,
Gîhanê hev bî reşî.
Me dit kapa bextê me
Dumîr hatî bî xweşî.
Dî payizên welatî,
Me dit jî bo xwe sorgul.
Weke Memê Cigerxwin...
Jî bo wê bûme bîlbîl.
Demiki ez vehîstîm,
Dî sidara gula sor.

Bûm pîmpini û venîşt,
Lı ser tılan dor bı dor
Derdên ko yanzde salan
Me bê awa cıvandin.
Wê xweşdema lı nık wê
Hemi jı me revandin.
Erdê ko wê tê geşte
Bo mın dêra mıqedes,
Hêjayi Hind û Çin e.
Dı rex wê da yek nefes
Leyla çı sermısar e.
Lı pêşberê delalê,
Zin hıngi pesnedar e.
Bo periya cemalê,
Me pesna wê ne qesd e.
Nine şırinzmani
Ew rewşa şeng û oflaz.
Çavmat dihêle Xani,
Heke Feqi bitita.
Dê dest lı ber bıhesta,
Melê bı sed kul û derd.
Wê lêva xwe bıgesta,
Ew jı jı bo me pır dît.
Felekê, kır neyari
Rahişt mılê me avêt.
Nav girava Sent-Mari.
Lê sed gırın û hesret
Bıbul wê dem û gavê.
Nedit jı bo xwe bırbang,
Dımık ne gıhand xunavê.
Hê pırpırokê sermest,
Çavên belek tu kuştın.
Bıgırı û xwin bıreje
Gelek dūr e gıhêştın.

PÏREMERD

Dı destpêka sedsaliya 20'an da dı nav welathız, ronakbir û xwendekarên Kurdan da hişyarbûneke mezın tê xuyanê. Doza gelê Kurd dı vê demê da dı-keve gehineke nû. Welathızên Kurd dı nav xwe da gelek komelan sazdkın û bı destê wan usa ji cure-cure rojneme, kovar û pirtûkên Kurdi derdikevın.

Jı van welathızan yek ji, Heçî Tefîk Pîremerd e. Ew dısala 1807'an da lı bajarê Suleymaniyê hatiye dınê. Lı wıra ew dibıstana ruhaniyê (dini) xılas dıke.

Pîremerd paşê dıçe bajarê İstenbolê dımıne. Ew lı stenbolê zanıngêha dadıgehiyê kuta dıke. Pîremerd gelek salan dı bajarê Çolemêrg û Amasyê kaymakam û walitiyê dıke.

Pîremerd lı İstenbolê dı sala 1907'an da bı gelek heval-hogırên xwe va tevayi bı navê "Kurdıstan" komelekê sazdkın. Paşê bo pêştabırına çand, zman û zargotına Kurdi bı navê "Jin" rojnemek derdikeve û Pîremerd dıbe redaktorê vê rojnemê.

Pîremerd bo berevkırına zargotına (folklor) Kurdi karên hêja pêkaniye. Ev zargotına dewlemend û rengın ji devê gundiyan, şıvan û gavanan hatiye girtın û hatiye nivısandın. Wı wek 6448 bendên pêşıyan, metelok û meselên Kurdi berevkırıye. Disa ji aliyê Pîremerd da şaxeke "Mem û Zın" ji hatiye nivısandın.

Zmanê Pîremerd zef dewlemend, têr û tji bû, ji ber wê yekê ku wı zmanê gundiyan, rençberan û zmanê kal-bavên xwe zef baş zanıbû.

Pîremerd dı sala 1935'an da destaneke bı navê "Donzdeh Siyarên Merivanê" nivısi. Pîremerd dı vê destana xwe da ser bûyereke diroki sekıniye. Dı sedsaliya 19'an da lı hêla bajarê Merivanê lı Kurdıstana İranê 12 siyarên Kurd

çawa zora 12 hezar siyarên Îranê bîrîne, ev serhati ser vê yekê hatiye nivîsandin. Ev destaneke şerkari, mêrxasi û tekoşinê ye.

Paşi mîrîna Pîremerd hemû nivîsarên wî hatin berevkirin û bî navê "Bîrîninên Pîremerd" di sala 1951'an da li Kurdistanê Iraqê hatin çapkirin.

Estêrê berzekan errewşênewe be şew,
Wek mîn be daxewen ne sîrewtyan heyê ne xew

Caran! de roj be heçeheç û bareberiyê
Şeştêrehêlê, lêzme û baran û tariyewê.
Roj baperî, wîrê ne şew, raperî, tekan
Bawêşk ye lerz û balefire, coqecoq ye dan.

Ebê bexsînde mîl keç ka le ast ye mûcexor ye xoy,
Surahî bo pîyale ser firû dênê ke têka boy.

Dîwênê be tewbeyek qedehekem şikand,
Emro be xwên ye ew qedehe tobekem şikand.

Emsal beherman ke bê barane,
Gulalê ye sûrman cerg ye herane,
Le her sê lawê saîye berîze,
Xanabendan ye xwên ye azîze.

Elên salêk duwanze mange,
Mîn mangîm di çu warde sale

Ewane ye kewa wêfa nazanî
Demûn nayênê bîlêm insanî.

Gîrman buit e Hitler bîrwan e,
Kewte ber le'net bîra y şeytan.

Xozge ew kesey be zel der eçû
Ewiş wek êstir ber ye ebû.

Rê ye rast emin e eger pıya bîr,
Le lay hemû kes bêgane niyt xey.

Nazanım mırđın boç wa asane,
Berew piri ye merg şaiy û seyran.

Wek xak be feys be bo hawcins ye xe,
Xakiş ebête dayk ye dılsoz bet.

Şwanıt le kuiexa ye lawe çaktır e.
Dest ye bêgane maıy pê bıgre.

(Bı zaravê Sorani)

Institut kurde de Paris

QADRI CAN

Qadri Can dı sala 1917'an da hate dinê. Helbestvaneki şoreşger û niştî-manperwer e. Ew beri çend salan çû dîlovaniya xwe.

Qadri Can jî ber bir-baweriyên xwe gelek caran hatiye girtin û ew dî zindanên tari da maye. Lê ew agirê dî dilê wi da, ew agirê azadiyê tu caran venemriye.

Bı ditîna Qadri Can hemû gelên cihanê brayê hev in. Dijmînê hemû gelan imperyalizm, kedxwarî û zordestî ye.

Helbestvanê mezîna Cigerxwîn dî helbesteki xwe da jî bo Qadri Can dibêje ku:

"Ey hevalo, delalo, tu her tîştî dîzani
Dî zmanê me Kurdan da tu wek melayê Xani
Tu xorteki çelengi, ez kaleki zemani
Dîl û gerdan şkesti bendewarê xîzani
Xwedê te xweş bîhêle, tu xorteki ciwani"

Dî sala 1965'an da bı navê "Şerê Azadî" pirtûkeke Qadri Can tê çapkirinê.

Qadri Can nivîskar, helbestvan û zaneki mezîna bû. Ew bo doza Kurdan şev-roj xebitîye. Lî Rohîlata navîn navê wi baş hatiye bihistinê.

Helbesteki Qadri Can bı internasyonalîstî hatiye nivîsandin, bı zmanê Farsi, Erebî û Tirkî bangî wan gelan dîke û dibêje:

ORDU ORDU ŞIKANDIN

Ordû ordû şikandin
Hezar çember qetandin
Bina bîrûsk û ewran
Lî her ci lî her deran
Dîçîrîsîm dîdîm deng
Weki dawet dîçîm ceng
Gava jî wanra bû meraq
Bê perwa dajîm Iraq
Dîçîm bakûra Kurdan
Dîbîm tîr, dîbîm kevan
Xwe dirêj dîkîm İran
Ew faşîstên afyonkêş
Dîlê wan bî tîrs û êş
Bî qelûna xwe dîçîm
Dîkevin taya mîrîm
Ey braderê Ecem
Ereb îxwan el-eşem
Ey demokrat Turk kardeş
Bîrader îxwan yoldaş
Em heval û cîran in
Dîjîm Emerikan
Îngiliz in, İn-gî-lîz
Zînhar jêre mebmîs...

QANI

Qani dı sala 1898'an da lı gundê Rêşin lı hêla Şarezurê hate dînê. Dı piçûktiya xwe da ew bavê xwe wunda dıke û paşî mırına bavê xwe ew du sal şunda diya xwe ji wunda dıke. Bı vi tehrî ew sêwi dimine û dıkeve ber destan.

Ew dı nav demeke kurt da dıçe medresê û dıbe xwendekareki jêhati, jir û zireg. Paşî kutakırına medresê ew lı gelek hêlên Kurdistana İnan û İraqê feqitiyê dıke. Dı nav van salên xortaniya xwe da ew dest pê dıke helbestan dınvise. Cara pêşin ew efrandinên xwe bı zmanê dayka xwe va, bı Kurdi va xetên xwe rêz dıke. Ew dı destpêkê da helbestên xwe lı ser hevîzkırın, evindari û lı ser huba dılan dıntırine. Lê rewşa welatê wi lı ber çavên wi nareve, vê carê dert, kul û birinên Kurdistanê dı nav xetên wi da ci dıgrın. Ev yeka bergehên nû, dergên fire lı pêşiya wi vedıke.

Qani dı helbestên xwe da bûye dijminê beg, axa û gıregırên Kurd. Wi zordestiyên van hêzên keyneperest û bêbextiyên wan dı nav gel da yek-yek lı ber çavan raxistiye. Sorşvani û pêşverûtiyê dı helbestên wi da ciki fire gırtiye.

Qani jı aliyê dın lı ser diroka Kurdan çend efrandinên gıranbıha nvisiye. Ser tevgerên Kurdan, Eşira Erdelan û lı ser diroka Kurdan 3 pırtûkê wi hatine çapkırın.

Dengê Qani dengê cotkar, xızan, rencber û belengazên Kurdistanê ye. Bı taybeti nexş-nigarên sosyalist dı nav helbestên wi da pırın. Jı ber van bir û bawerıyan Qani dı sala 1963'an lı İranê bı kurê xwe va hevra tên gırtinê. Ew dı zindana "Qecer" lı Tehranê nexweş dıkeve û rojên dijwar, tırş û tal dıbine.

Ew dı gırtigehê da helbestê xwe yê bı navê "Dı Gırtigehan" da dınvise. Ev helbesta Qani lı hemberi hêzên zordest nk û hêrsa wi zef baş nişani me dıde.

Qani hettani niha ev efrandinên jê rin nwisine:

- 1) Gulaley Meriwan
- 2) Baxçey Kurdistan
- 3) Ciwar Baxi Pêncivî
- 4) Şaxi Hewraman
- 5) Deşti Germiyan

Lê sed heyf, mîxabî jî ber gelek zordestîyan wî rîya çapkîrîne jî van efrandinên xwe ra nedit. Lê wî jî me ra navek hişt, navekî nêmirî.. Qani dî sala 1965'an da çû li ser heqîya xwe.

LE BENDIXANE DA

Axîrîn malî jîyanîm kurçî bendixane ye
Em kelepçe, merhemî zamî dilî dêwane ye
Zor demêke çawîrwani zîrzîrey zîncîr ekem
Şeyrî em zîncîre ken! wek zêwerî şahane ye
Bûkî azadîm ewê w xîwênîm xenes bû dest û pêy
Helqe helgey pêwenîm, bo pîlpîle w lîrzane ye
Ger çî dujîmîn wa ezanî! mîn be dilî lal ebîm
Baş bîzanê! kuncî zîndanîm qutabîxane ye
Bîrî azadîm le zîndana fîrawanîr ebê...
Qurbeser ew dujîmîney hîway be bendixane ye
Gîrtîn û lêdan û kuştîn a'mulî azadî ye
Top û şêşîr û kelepçe lam wekû efsane ye

Çawîrwani şorîşêkîm!! a'lemî rîzgar bîke
Mîletîm bû ew mebeste, kîrdewey şêrane ye
Çekî şorîşgerîy mîm ... nûsîn û bîr û bawer e
Raporîn e, helmet e, pîr ne'retey Kurdane ye
Ger be azadî nejmî, mîrdîm xelat e bo leşîm
Nokerî w serdanewandîm ... kari namerdane ye

Qani'im em ro le zîndana be azadî ejîm
Sed hezar lahmet lewey wa, nokerî bêgane ye.

(Bî zaravê Soranî)

SIMOYÊ ŞEMO

Şimoyê Şemo dı sala 1928'an da lı Sovyetistanê hate dinê û niha lı Ermenistanê dimine.

Gelek efrandinên Şimoyê Şemo wext dı rojnema "Riya Teze" da hat weşandin. Paşê çend berevokên helbestên wi duhev lı Erivanê çapbû. (Nur - 1961, Ez û El - 1974, Gula Geli - 1980).

Şimoyê Şemo xetên xwe bı jêhatike mezin va pêkaniye. Dı nav helbestên wi da tebiyet û bedewiya tebiyetê baş hatiye nırandimê, deşt-zozan, çiya-bani, mêrg-zevi û kulilkên rengin tu dibêji bûye çavkaniya helbestên wi. Şimoyê Şemo baş dide xuyanê ku nermi û germiya tebiyate hertım jı bo mirov hemêz vedike. Bı vi tehrı mirov dı nav erd û ezmin da xwe ra starek ditiye. Jı aliyê dın da Şimoyê Şemo hemû teyr û tuyên alemê dı nav helbestên xwe da xweş nırandiye.

Bı kurti hezkırın, bengiti, hub û evintiya hemû bendên alemê helbestên Şimoyê Şemo gelek xemilandiye û nexışandiye. Dı helbesteki xwe da Şimoyê Şemo vê yekê baş nişan dide:

Çawa nebıme ber pêla ranekım
Çawa bı hubê ez çiya rastnekım
Çawa ez orta erşê ezmindı
Bı hub û eşqê rêke çenekım.

(Jı helbesta "Çawa Hıznekım" - Ez û Êl - 1974 rûpel 9)

SAL ÇÛNE

Sal çûne, sal çûne,
Ez ninim yê berê,
Lê kani hê dine,
Û distirê ciyê berê.

Dıkışe, distirê,
Ew disa beyta xwe,
Bı pêla çawa de,
Radımuse kevyê xwe.

Radımuse, radımuse,
Kewyê xwe ha her wext
Hê hûbê têr nebye
Ewqa sal, ewqa wext.

Û wê hê ramuse,
Çıqa ji dewr herin,
Çıqas ji dewran bën,
Derbazbın, û herin,

Sal çûne, sal çûne,
Ez ninim yê berê,
Lê kani hê dinê,
Û dıkışe cyê berê.

ŞIKOYÊ HESEN

Şikoyê Hesen dî sala 1928'an da li gundê Çamuşliyê (nehiya Aragasê) hate dinê. Hettani koma çara (sınıf) li gundê xwe da xwend, paşê xwendina navin li gundê Elegezê xilas kir. Şikoyê Hesen paşi kutakirna xwendina navin çû kete zaningeha dewletê, dî para (beş) Rohlatzaniyê da xwendina xwe pêşta bir. Ew ber destê ulmdar û dersdarên navdar mezin bû. Hemû dersdarên Şiko zef lê hîzdakirîn. Ew merveki jir, jêhati û xebathîz bû. Ji ber vê yekê ji wi dîşinine bajarê Leningradê. Ew li wîra dî para Kurdzaniyê (Kûrdoloji) da sê salan dixune. Paşi kutakirna xwendina bilind, ew tê li Erivanê dî Radyoya Kurdi da dibe werger.

Cara pêşin dî sala 1961'an da li Erivanê berevoka efrandinên Şikoyê Hesen bî sernavisara "Qalçîcek" çap bû. Dî vê pirtûkê da gelek helbestên delal ci girtibûn. Şikoyê Hesen paşi vê yekê xebatên xwe neda sekînanîn û bî navê "Tembûrê Kurda" pirtûkeke din nivîsi. Lirizm û dewlemendiya helbestên wi zef xurt bû. Her helbesteki wi wek bang, gazi û hewarê usa ser merivan hukim dike. Ew dî helbesta bî navê "Gulnaz û Kelaş" da Gulnazê bî mêrxasi di-de xeberdanê.

"Gava ku deri te bigre dijmin,
yan dijmin bikuj, yan were kuştin"

Şikoyê Hesen dî sala 1975'an li bajarê Tîblîsê wefat bû. Paşi mirina wi pirtûkeke wi bî navê "Perweza Wetan" hate çapkirin.

QEWET Û REWŞA DINYAYÊ

Rabın, cahılno, cahılê dınê,
Û bıbin hesar pêşiya mırınê,
Şera bışkenın hûn û pıla,
Zindana derxın hêsır û dila,
Wanra xeberdın zarê azayê,
Defa hewarê bıke ya şayê.
Nehêlın bıjin herb û şer û ceng,
Atomê têxın zindanê lap teng,
Û ser kılıtkın sêsıd şeşt derya,
Ew belaneke dınê û meriya,
Nepelçiqine zara diwarva,
Jı hevdu neke destê bûk-zeva,
Jı hevdu neke destê bav û kur,
Dayik nemının dêran û porkur,
Û dınya nebe tendûra sor, gur,
Neçın ezmana pêlesiyê ağır,
Dınya me rengin ku nebe kozi,
Tu kes nebıne tu dew û dozi.
Nebın kelefê ev Bırcêd Belek,
Û kubar bıjin xweyê wan melek,
Hûn welatı bıdne mıletê bır-bır
Bê top û fıving, bê şer û ağır
Edlayı dınê kaw bıde çerxê..
Rabın, cahılno, cahılêd dınê,
Xemıl û rewşa lap teze bıdnê!..
Bıra beyraqa we timê robe,
Çevê dınya yê bı we tim ronbe.
Ger hûn bıkın gem bahurê zulmê,
Jı erdê hıldın zalumtiya kulmê.

(Perwaza Wetan, Erivan - 1977)

TOSINÊ REŞID

Tosinê Reşid dî sala 1941'an da lî gundê Kurekendê hate dinê. Paşê navê vi gundi hat guhartin û navê şorşvaneki Kurd "Ferik Egit Polatbekov" lêkîrîn.

Tosinê Reşid xwendina xwe ya bîlind di zanîngeha Kimyayê da kuta kir. Paşê ew bû doktorê kimyayê. Tosinê Reşid niha jî di Enstituke zanisti da dixebite.

Dî sala 1975'an da berevoka helbestên Tosinê Reşid bi navê "Klîma Rê" lî Erivanê hat çapkirin. Helbestên wi usa jî gelek caran lî ser rûpelên rojnema "Riya Teze" da ci girtine. Tosinê Reşid zef hindik nivîsiye, lê helbestên wi zef rindik in. Dî helbesteki xwe da wi pîrsa xebathîziyê bi kurtî zef baş nîtrandiye "Ewî diwari çiqas bîlîndkîm, ezê jî pê ra ewqas bîlîndbîm..."

Jî aliyê dîm da jî Tosinê Reşid bo Radyoya Erivanê gelek qîse, gotar û bend nivîsîne.

BIKENE

Dîbheyî negrî
Hecirê şorîn,
Heyfa çavê te.
Negrî,
Bîkene!

Bira dinya tev
Bibhe kenê te
Û bextewar be.
Ken ze'f lî te tê ,
Bikene!

Wexta gri lazîme
Û emrê şabe.
Bikene!

Wexta roje çetine,
Roje hêcabe.
Bikene!

Wexta tu lî tev mîni,
Bikene!

Wexta cem yeki dîni
Her tene negîrî,
Bikene, şabe.

(Klamê Rê, Eriwan, 1975)

USIVÊ BEKO

Usivê Beko dî sala 1909'an da hate dinê. Ev helbestvan û niviskarê Kurdên Sovyetistanê dî sala 1969'an da çû ser heqiya xwe. Lê pi pey (du) xwe ra jî me ra gelek efrandinên granbîha hiştin. Paşî mîrîna wi gelek çirok û serhatiyên wi dî sala 1978'an da bî navê "Berxvan" lî Erivanê hate çapkirin.

Usivê Beko dî efrandinên xwe da zelalî, zîravî û bedewiya zmanê Kurdi zef baş daye xebitandinê. Wi bî zarekî pîr şîrîn va serhatî û helbestên xwe nivisiye. Ew dî efrandinên xwe da daketiye ku raya dilê merivan, wi paqîjiya merivên dîlpak dî nav efrandinên xwe da kîriye pîrseke sereke. Bo vê jî hub, evîntî, bengitî û hevîzkîrîna hemû bendên alemê dî nav xebatên wi da zef baş hatîye şîrovekirinê.

Usivê Beko bî pîranî nivîsarên servekîrî (nesîr) nivîsîne, wi usa jî gelek helbest nivisiye. Lê nivîsarên wiye servekîrî usa nêzîkî helbestaye ku, mervan nivîsaran jî bî helbestan va nîkare bîde cudakîrînê.

Usivê Beko paşî mîrîna xwe lî xwendevanên xwe ra gelek efrandinên granbîha hişt. (Bilûr, Keskesor, Payizêra, Mêvanê Royê, Hîsreta Mîn...)

MOSKOVA Û PISMAMTÎ

Moskova, Moskova tu dêbajar
Tu xêrxazi, rênişandar
Tu şîrîni û amundar
Wa iro jî mîna hercar

Hezar ewled, cahıl-cıvan
Hezar xêrxaz, hezar şerkav
Hezar milet, hezar rengi
Hezar mıraz, devken bengi
Xastınêva teva pısmam
Bo edlayê nêta zelal
Paşla teda bûye mêvan
Moskova meye eziz û sor
Bûye bera edlayêye zor
Wa cahilti û wa bedewti
Edlayê û pısmanti
Tiji kırne kuçên wê
Wê berêda, ber edlayê
Şer qınçılıyê deng lê nayê
Hemû deran seyran û ger
Çar aliya eşq û ken
Û çar ali saz û sazband
Hemû dera klam, govend
O, Moskova, tu edlayêhız
Ewledê te çıqas pırın
Qey dınya gışk topi vırın
Jı huba te gulvedana
Derbaz dıkın ew eyda xwe
Ca bınêrın, Moskova sor
Soqaq-soqaq lı car dor
Ser her gava gışt eydevan
Tev ji pısmam, bıra, heval
Lı şuna me, welatê der
Wa tenê "Edlayê" lı şev
Lêvê cahıl-cıvanane
Ew demiyên cımaeta wane
Xeberbırê miletane
Cêrge xweva mehkem, kubar
Gazi dıkın – "Her edlayê"
Şer ber wana bûye bêcar
Moskova, Moskova tu merkeza
Edlayê û mıraza

WEZİRÊ NADIRI

Wezirê Nadiri dî sala 1911'an da lî Kurdistanê Tirkîyê hate dînê. Gundê wan gundeki koçer bû. Ew dî sê saliya xwe da bavê xwe wunda dîke. Paşê Wezirê Nadiri diçe lî Ermenistanê dîmine. Bî vî tehrî ew jî gelek tengasi, dij-wari û zordestiyan xilas dibe. Wezirê Nadiri paşê dibe dersdareki xebathîz.

Dî sala 1935'an da pirtûka Wezirê Nadiri ya pêşîn lî bavê "Nubar" tê çapkîrînê.

Wezirê Nadiri demekê şunda destana xwe ya bî navê "Nado û Gulizer" dînivise. Nivîskar bî vê destanê va zef baş hat naskîrînê. Mêrxasi, camêrî û welathîziya gelên Sovyet lî hemberî hêzên faşîst dî vê pirtûkê da bî zareki şîrin va hatiye gulîkîrînê. Ev efrandîna bedew û delal ser şerê dîmêyi duwemin hat nivîsandînê.

Wezirê Nadiri xên jî helbestan usa jî piyeseke ser navê "Reva Jînê" pêkani. Dî vê pirtûkê da nivîskar ser êş, bîrîn, kul û derdên jîmên Kurd sekîniye.

Wezirê Nadiri dî sala 1946'an da çû ser heqîya xwe.

NADO Û GULİZER

Mî di Gulizer dî şevêk tari,
Ber kaniê rûniştî, nav komek zeri,
Hnek dûrbû, ciê "bîndarûk"-dîbêjîm,
Dêsta teşî, dor wê keç dilizîm,

Jı wana wêda, hnek kulıka dıçırpinın
 Kurmanci dıstrên û berbı wan tinın.
 "mızgini heye", ez fıkrım heman,
 Seknim, mın mêzekır bı dıl û can.
 Mın qelb ronık bû, dıl bû guldan,
 Rûhê mın teze bû, çevê mın ışıq dan.
 Ku rınd tetmin kır, bejna wêye,
 Ber pê çûm û selam daê haye:
 – Selam, selam, têli Gulizer,
 Û nêzik bûm, ku jê bıkıım xeber,
 Lı dılê mın ketın sed û pênci xencer.
 Lêw xûn jê dıçe, keser bûne bager,
 Mın di, ku ezi xalfi bûme şaş,
 Dı nav koma zerya yeke dıne baş,
 Kevotkeke şuxulkare dest bı emel.
 Ku selama wana girt, ez hiştım metel.
 Jı rohilatê ew çûn berbı roava,
 Kırın. hoqın, hatın rewşê komek zeva.
 Kulilk raber kırın û tev rûniştın,
 Disa rabûn, destê hev girtın û listın:
 "Nado, Nado, Nado can
 Ew çı xewne, te dibû.
 Yar ewravi, Hado sibû,
 Nado, Nado, Nado can"—
 Got û dısa listın "tenzere"
 Çı klam hatıne dêv, navê Nado sere.
 Mın çev vekır, ku ez nav xewnême,
 Çıqas hış berev kır, mame bê sewda,
 "ka Nadoê dılşewti, meriv hebandi,
 Gula govenda, maqûlê şêrbandi".
 Bıınd fıkrım, hışê mın tev hev dıbû,
 Mın xwest, ku herım, yek jı ber mın rabû.
 Mın ruh fıri, ku ew ji Nado nibû,
 Mına dewreşeki bı kel û bıñ bû,
 Mın nas nekır, ewi dı nav tariê
 Bejna wi bıınd, ez kırme bıñ siê.

Pêra qizek, wi çevada pır nyaz,
 Destda tıştek, rû drêjbûne niv gaz.
 Rabû û sekni, ku ser munda xarbû,
 Wi zin da mın, tevzik canê mınra çû.
 Pêşîe selam da, û Yanıx jı mın pırsi,
 Rûnişt; "Rûzan were" wi kire gazi.
 Hate bal wi qizeke zerine biçûk,
 Reng lê çılmsi derdada bûbû hedûk.
 "Hûn kine, ku pırsa Nado jı mın dıkın,
 Derheqa wi çı dızanın, lı mın eyankın?
 Eze xalfime, hûn mınhişyarkın,
 Ku westa bıdım rya we ronak kım".
 Mın got, witında û quti derani,
 Cgarek pêça cab wa dani:
 "Tu kii, weki dilê rêwya dıpirsi.
 Mezin, yan decalvaneki eynsi?"
 Wi çev frêbûn, siya rûya liviya
 Lı Rûzanê nihêri ku xewda grya,
 Û got—"Herkê pazti, gelo dizani,
 Ku tarix kûre, wê ne sere, ne bini,
 Wê qiyati pıre, bı xwe ecûze, pıre,
 Dunyake mezin, jı tıştê hûre.
 Ku berê bêbın, paşê binber û xuli çêbûn,
 Û guli bû lê û merv hın jêbûn:
 Têda hatın çûn pır bêzên, aqılbend,
 Her yeki heye tarixek, yan fersênd,
 Eva ji tarixe"—wi nişanda Rûzan,
 "Etim maye, dıreve jı serê insan.
 Bavê wê bû Nado, Konstantin undakırı,
 Fıkra wan yek bû, jı hev hızkırı.
 Wê gulizer bû dê, kes ci nızane,
 Yarın heqiqi, jı hev dūr mane.
 Çêbû av û reşayi, ku çem kışyan.
 Û şewiti ro, erd lı dorê zvirı.

Çêbû qanûnpiv, wê nav nebiri
Û dîfire her tîşt, pêşda çûyin dînav,
Wê niv merive boy qenc û xrab.
Pozt, tu ji mervi, bistrê boy insan
Tariq mezine, pozt hostaê ruhan,
Tu ji çêke, klamêd xêr û şeran,
Kê eş pırın, tu bibe persenga wan.
Tu ji bistrê şaxeke werê welati mezın,
Ku ronik biki cerhatya efatê xun".

Institut kurde de Paris

XELİL ÇAÇAN MURADOF

Xelil Çaçan Muradov, bî xwe nivîskar, ronakbîr û welatparêzê Kurdên Sovyetistanê ye. Wî gelek salan, jî bo gulvedana çandî sinet û edebiyata Kurdî karên hêja û granbîha pêkaniye. Wî dî nav van salan da wedekî dirêj serkariya Radyoya Erivanê kiriye. Bî alîkariya Radyoya Erivanê dengê Kurdên azad, hertîm lî herçar perçên Kurdistanê bî dilekî şa hatiye guhdarkirin.

Ronakbîr Xelil Çaçan Muradof dî zanîngeha pedagojîyê da xwendîye. Dema ku wî ev zanîngeh xilas kir, ew çend salan dî kolkoz û dî nav komsmolê da xebîti.

Xelil Çaçan Muradof paşê karên xwe dî radyo û televîzyona Ermenistanê, dî beşa (para) Kurdî da pêştabîriye. Ew dî vî çaxî lî ser sazbandî, klam, stran û folklorê (zargotin) Kurdî gelek serê xwe diêşîne. Lî Sovyetistanê Radyoya Erivanê, jî bo pêştabîrîna çanda Kurdî bî rasti bûye hêlineke germ. Wî gelek nîmûnên zargotinê Kurdî jî devê gel berevkîriye, wek destana "Mem û Eysê" û "Zembîlfrêş". Wî ev herdu destanên hêja, dî nav pirtuka bî navê "Du Poem" da çapkîriye. Xelil Çaçan Muradov, jî aliyê din bî navên "Moriyê Nenê" û "Qiseyên Cimaetan" du pirtukên çirok-serpêhatiyan jî nivîsiye. Ji ber serfiraziyên xwe, wî gelek caran xelat û diyariyên pîrbûha stendiye.

Xelil Çaçan Muradof, dî sala 1981'an da, dî 57 salîya xwe da çû ser heqîya xwe. Ew bavê rojnemevan Tîmurê Xelil bû, paşî mîrîna bavê xwe, vî lawkê Kurd şûna bavê xwe girt.

MEM Û EYŞÊ

Û derbazbûn roj, hatin meh ûsal
Memê mezin bû, bû xorteki tital.
Tu xorta mîlê Memê daneni.
Tu egit pêşiya Memê nesekini,
Her dayikekê xwezi pê ani.
Kijan bûkê ew biviya mêvan,
Wê bûkê, wê xwe mêr bida berdan.
Kijan qize ku ewi bixwasta,
Ewê ew bigirta, bî herdu desta.
Tê Memê kubar tu qiz neheband.
Tenê Eyşê bû dilê Memê hingavt.
Bî huba xweye şekre nebat,
Tenê Eyşê bû bêdewa elê,
Ku dilê memê kîr kizka sêlê,
Tenê Eyşê bû nava zeriya da,
Ku Memê heband û ew berneda

Institut kurde de Paris

ZIVAR

Abdullah Zivar dı sala 1875'an da lı bajarê Suleymaniyê hate dînê. Malbata wi malbateke belengaz û feqir bû. Wi lı vi bajarî dibistana ruhaniyê xwend. Zivar çend sala çû lı Stenbolê ma. Dı nav wan salan da ew nasiya xwe dıde "xortên Tırk". Zivar dı vê demê da dibe meriveki hışyar û serwext.

Zivar çend sala şunda vedıgere Kurdistanê û dı dibistana bı navê "Zanisti" da dibe dersdar.

Cara pêşin helbestên wi dı kovara "Netewa Kurd" da tên weşandinê. Ev kovar dı sala 1912'an da lı Stenbolê derdiket. Wi lı ser rewşa Kurdistanê û azadiya gelê Kurd gelek helbestên xwaşık nivisi. Zivar bo xelasiya gelên Iraq, dı nav helbestên xwe da yekitiya gelên Kurd û Ereb zef baş nırandiye. Wi dı ji imperyalist û kolonyalistan gelek helbest nivisiye. Pıraniya helbestên Zivar dı sala 1958'an da lı Iraqê dı nav diwana wi da hatine çapkınnê.

Zivar lı ser Şerê Cihanê yê Duwemin destaneke bı navê "Sê hevrêy Çav Bırçi" pêkaniye. Zivar dı vê destanê da ser êriş, hoviti û çavsoriya hêzên faşist dısekine. Dı nav vê destana dirêj da wek 114 beytan ci gırtiye.

EY WETAN

Ey weten çend xoşewisti
Rohi şirini mîni
Mezrey tûxmi neşat û
Baisi jini mîni
Pêşkewe pêşkewe to pêşkewe
Bo pêşewe ey kurdi hejar
Bêtû germin kohken bîm
Wesli şirinim bîbê
Tişeye nadem leberdi
To ke şirini mîni
Gerçi erzi hênd bîlîndi
Wexte laymîn biçîye erş
Wesîtey serbesti û
Cêgay ayni mîni

(B1 zaravê Sorani)

Institut kurde de Paris

Bibliografya

- 1) Bazil Nikitin, Kürtler (Cilt 1-2) Özgürlük Yolu yayımları, 1976- İstanbul.
- 2) Casimê Celil, Literatur Bona Dersxana 5-6, 1970- Erevan.
- 3) Cigerxwin, Kime Ez - 1973, Lûbnan, Ronak 1980-Swêd, Zend-Avesta - 1981 - Swêd.
- 4) Kemal Fuat, Kurdische Handschriften, 1970 Wiesbaden.
- 5) Kemal Fuat, Kurdische Sprache und Literatur im Überblick, 1981 - Bochum. (Bı zmanê Almanî).
- 6) Kinyaz Mirzelev, Azerbeycan - Kurd Edebi Eleqeleri Tarixinden, 1978 - Erevan (Bı zmanê Azerî).
- 7) Maruz Xaznedar, Oçerk Svremenoy Kurdskey Literaturi - 1967 - Moskova. (Bı zmanê Rusî)
- 8) Mıroyê Esed, Xwendına Literaturê (Bona Dersxanên 7-8) 1979 - Erevan.
- 9) Qanadê Kurdo, İzüçeniye Kurdskey Literaturi İrake, 1975 - Moskova (Bı zmanê Rusî).
- 10) Jürgen Roth, Geographie der Unterdrückten, 1978 - Hamburg (Bı zmanê Almanî)

Weşanên Peryodîk

- 1) Azadi, Kovara Marksistên Kurd, 1978 - Frênsê.
- 2) Dengê KOMKAR, Organa Federasyona Komelên Karkerên Kurdistan lı Elmanya Federal - 1978, Frankfurt.
- 3) Çiya, Kovara Çanda Kurdi, 1965 - Elmanya.
- 4) Hawar, Kovara Kurdi, 1932 - Şam.
- 5) Riya Teze, Organa Partiya Komunist a Ermenistanê, 1932 - Erevan.
- 6) Roja Nû, Organa Karkerên Kurdistanê lı Swêd - 1979.
- 7) Pale, Organa Rêxistina Şoreşger û Welatparêzên Kurd lı Swêd.
- 8) Navnisanên Weşanên Kurdi lı Sovyetistanê (Salê du cara dertê) - Erevan.

Ensiklopedi

- 1) Ensiklopediya Mezın lı Sovyetistanê (Dı nav vê da benda "Edebiyata Kurdi).
- 2) Ensiklopediya İslamiyê (Dı nav vê da benda "Edebiyata Kurdi".)

**FERHENGA KURDÎ – TIRKÎ
KÛRTÇE – TÜRKÇE SÖZLÜK**

A)

Ali	Yön
Alikari	Yardım
Amade	Hazır
Asêgeh	Engel
Aştî (edlayî)	Barış
Axaftın (gotar)	Konuşma, söylev
Azadi	Özgürlük

B)

Bajar	Şehir
Bakur	Kuzey
Bal (cem)	Yanında
Bang (gazi)	Ses, çağrı
Başur	Güney
Baweri	İnanç
Bawermend	İnançlı
Bedew	Güzel
Bedewî	Güzellik
Belengazi	Yoksulluk
Bend	İplik, makale
Bengin	Aşık, tutkun
Berbang	Şafak
Berbîçav	Somut, açık
Berdevk	Sözcü, avukat
Bergeh	Ufuk
Berxwedan	Direnme
Bersiv (cab)	Cevap
Beş (par)	Bölüm
Bêkes	Kimstesiz
Bêpar	Yoksun
Bîçûkti	Küçüklük
Bindest	Ezilen
Bindestî	Ezme
Bineci (runîştvan)	Ahali, nüfus
Binteng (dûlsar)	Kötümser

Bırın
Bıryar
Büyer (qewmandın)

Yara
Karar
Olay

C)

Camêri	Mertlik, dürüstlük
Cedandın	Çabalamak
Cêrg (ref)	Saf, kesim
Cıvandın	Toplamak
Cıvaki	Toplumsal
Cıvat	Topluluk
Cure (tehr)	Biçim, çeşit

Ç)

Çap	Baskı
Çapkırın	Basmak
Çapxane	Basım evi
Çarin	Dörtlük
Çavkani	Kaynak
Çeleng	Güzel
Çirok	Masal

D)

Das	Örs
Dengbêj	Ses sanatçısı
Derbazok	Geçici
Dersdar	Öğretmen
Destnıvisar	E! yazması
Destpêk	Başlangıç
Dewlemend	Zengin
Dewsgirtî	Yardımcı
Dıbıstan	İlkokul
Dılnermî	İnceyürekli
Dılpak	İyi yürekli
Dılşa	Mutlu

Doz (pîrs)	Sorun, dava	Hevpeyvîn	Görüşme, röportaj
Dubendi (dütîrî)	Çelişki, çözüme	Hewaskar	İğînç, sevilen
E)		Hêl	Bölge
Edlayî	Barış	Hêja	Değerli
Efrandîn	Eser, yaratma	Hêsa	Kolay
Endam	Üye	Hêvi	Umut
Evin	Sevgi	Hêvidar	Umutlu
Evintî	Aşk	Him	Temel
Eyd (cejn)	Bayram	Himdar	Temel atan
		Hogur	Arkadaş, dost
F)		J)	
Ferheng (qamus)	Sözlük	Jar	Zayıf
Fîreh	Geniş	Jêhati	Yetenekli
Fîrotîn	Satmak	Jêr	Alt, aşağı
G)		Jîndarî	Canlı
Germî	Sıcaklık	Jir	Çalışkan
Gîranî	Ağırlık	Jiyîn (jin)	Yaşam
Gîranbîha	Değerli	Jor	Üst, yukarı
Gîring	Önemli	K)	
Gîrtî	Tutuklu	Kar	İş
Gîrtîgeh	Tutukevi	Kardar	Azimli
Guhdar	Dinleyici	Karker	İşçi
Guhdari	İlgi	Ked	Emek
Gulvedan	Gelişip-serpilme	Kedxwar	Sömürücü
H)		Kedxwarî	Sömürü
Hawar (gazi)	Çağrı, imdat	Kendal	Uçurum
Hebandîn	İnanmak	Kerî (par)	Parça
Hebûn	Varlık, varolmak	Kesibî	Yalnızlık, yoksulluk
Hejar	Zayıf	Keskesor (heftreng)	Gökkuşağı
Hejmar	Sayı	Koçer	Göçebe
Helbest	Şiir	Kom	Grup, sınıf
Helbest van	Şair	Komel (rêxistîn)	Örgüt, dernek
Heval	Arkadaş	Kovar	Dergi
Hevaltî	Arkadaşlık	Kurahi	Derinlik
		Kurt	Kısa
		Kutakırîn	Bitirmek
		Kutasi	Sonuç, son

L)		Peywendî, pevgîrêdan	İlişki
Lal	Dilsiz	Pêl	Dalga
Law	Oğul	Pêşeng	Öncü
Lec (hucet)	Yarış	Pêşengi (serwerî)	Öncülük
Lêdan (ku tan)	Saldırı, döğme	Pêştabırın	Geliştirmek
Lêderxistınok (tıştênok)	Bilmece	Pêştacıyın	Gelişmek, gelişme
M)		Pıralî	Çok yönlü
Malbat	Aile	Pıranî	Çoğunluk
Mamoste (seyda)	Öğretmen, hoca	Pırtî	Parça
Metelok	Atasözü	Pırtûk	Kitap
Mêrxas (egit)	Cesur	Pıştıgırtî	Dayanışma
Mırovı tayî	İnsanlık	Pısmamıti	Akrabalık
Mêjû	Beyin	R)	
Mêjûşuştın	Beyin yıkıma	Rastî	Gerçek, doğruluk
N)		Rençber	İşçi
Nav	İsim	Rewş	Durum
Navber	Arasında	Rêç (şop)	İz, yol
Navdar	Tanınmış, ünlü	Rêz	Dizi
Naverok (serecem)	İçerik	Rêzkırın	Dizmek
Nemır	Ölümsüz	Rıkın	Temel
Nezan	Bilgisiz	Rıkındar	Temel atan
Nezani	Bilgisizlik	Rızgarî (felat)	Kurtuluş
Nıtırândın	İşlemek	Rojava	Batı
Nıvısandın	Yazmak	Rojhîlat	Doğu
Nıvısar	Yazı	Ronahî	Aydınlık
Nıvıskar	Yazar	Ronak	Aydın, açık
Nık	Köşe	Ronakbir	Bilgin, aydın
P)		Rojname	Gazete
Pale	Ziraat işçisi	Rûmet	Onur
Parastın	Korumak	Rûpel (belg)	Yaprak
Parevekırın	Bölmek	S)	
Paştamayın	Geri kalmışlık	Sazbend	Aşık, saz çalan
Paytext (serbajar)	Başkent	Sedsalî (qurne)	Asr, yüzyıl
Paqış	Temiz	Serbîlnd	Yüce
		Serdagırtın (êriş)	Saldırı
		Serfrazî (destanin)	Başarı
		Serhıldan	Ayaklanma
		Serketin	Zafer

Serpêhati (serhati)	Hikaye, özgeçmiş	Xemilandin	Süslemek
Serwext	Bilinçli	Xet	Mısra, çizgi
Sêwi	Öksüz	Xızani	Yoksulluk
Sond	Yemin	Xulam (dil)	Esir, Köle
Stê yrk	Yıldız	Xwendin	Okuma, öğrenim
		Xwendegeh	Okul, sınıf
		Xwendekar	Öğrenci
Ş)		Z)	
Şer	Savaş	Zane	Bilgin
Şêr	Aslan	Zanin	Bilmek
Şeng-şepal	Canlı	Zaningeh	Bilim kurumu
Şervan	Savaşçı	Zanisti	Bilimsel
Şerxwaz	Savaş yanlısı	Zarav	Lehçe
Şêlandin	Soymak, sömürmek	Zargotin	Folklor
		Zelal	Duru, açık
T)		Zend	Bilek
Tang	Yön	Zman	Dil
Tal	Acı	Zıraw	İnce
Tax	Mahalle	Zırawi	İncelik
Teda (eziyet)	İşkence		
Tekoşin	Mücadele		
Tengasi	Zorluk		
Tehr (şêwe)	Biçim		
Tixûb (sinor)	Sınır		
Tunebûn	Yokluk		
W)			
War	Bölge, alan		
Welat	Ülke, vatan		
Welatparêz	Yurtsever		
Wergêr	Çeviri		
Wergervan	Çevirmen		
Weşan	Yayın		
X)			
Xebat	İş, çalışma		
Xebatkar	İşçi, emekçi		
Xelasi	Kurtuluş		

NAVEROK

	Rûpel
PÊŞGOTIN	5
Çend Gotin lı Ser Vê Berevokê	7
ABDULA PÊŞEW	11
AHMET ARIF	13
AHMEDE XANÊ	19
BÊKES	23
CASİMÊ CELİL	25
CELADET BEDİRXAN	28
CİGERXWİN	32
DILDAR	38
EMİNÊ EVDAL	40
ESKERÊ BOYİK	42
FEQİYÊ TEYRAN	44
ELİ HERİRİ	46
FÊRİK EGİT POLATBEKOV	48
GORAN	50
HACİ KADİR KOYİ	52
HEJAR	54
HEMİN	57
İBRAHİM AHMET	59
QAÇAXÊ MIRAD	63
KAMURAN BEDİRXAN	65
KARLANÊ ÇAÇAN	68
KEMAL BURKAY	70
MELEYÊ CİZİRÊ	76
MİKAYİLÊ REŞİT	78
OSMAN SEBRİ	80
PİREMERD	83
QADRİ CAN	86
QANİ	88
SIMOYÊ ŞEMO	90
ŞIKOYÊ HESEN	92
TOSİNÊ REŞİT	94
USIVÊ BEKO	96
WEZİRÊ NADİRİ	98
XELİL ÇAÇAN MURADOF	102
ZİVAR	104
Biblografya	106
FERHENG A KURDÎ—TIRKÎ	107
NAVEROK	111

Institut kurde de Paris

INSTITUT KURDE DE PARIS

ENTRÉE N° 881

Institut kurde de Paris

**INSTITUT KURDE DE
BIBLIOTHÈQUE**

Institut Kurde de Paris

7 DM

K.L.